

TAMPEREEN YLIOPISTO

Johtamiskorkeakoulu

Satu Wallenius

**OSITTAINEN PERINNÖSTÄ JA TESTAMENTISTA LUOPUMINEN
PERINTÖVEROTUKSESSA**

Pro Gradu -tutkielma

Vero-oikeus

Tampere 2015

Tampereen yliopisto

Johtamiskorkeakoulu

WALLENIUS, SATU: Osittainen perinnöstä ja testamentista luopuminen perintöverotuksessa

Pro gradu –tutkielma, 71 s.

Vero-oikeus

Toukokuu 2015

Tutkielman aiheena ja tutkimusongelmana on osittaisen perinnöstä ja testamentista luopumisen erilainen verokohtelu perintöverotuksessa. Verotuksessa vaikiintunut oikeuskäytäntö on tehnyt selväksi sen, että osittain perinnöstä luopuva joutuu maksamaan perintöveron koko perintöosuudesta ja sijaisperillinen saa mahdollisesti veronalaisen lahjan. Testamentinsaaja taas voi luopua testamentista osittain ja maksaa perintöveron vain itselle jäävästä testamenttiomaisuudesta ja luovutuksensaajalle määrätään perintövero hänen luopujalta saamastaan osuudesta. Osittainen perinnöstä luopuminen on perintöverotuksessa tehotonta, mutta testamentista voi luopua tehokkaasti osittain.

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää millainen on tämänhetkinen oikeustila perintö- ja testamenttisaannon osalta osittaisessa luopumistilanteessa ja milloin saanto on verotuksen kannalta katsottava perintö- ja milloin testamenttisaannoksi. Myös veronkiertämismääräysten soveltamisen mahdollisuutta osittaisten luopumistilanteiden kohdalla tutkitaan. Tutkielmassa pyritään selvittämään se, miten osittaisten luopumisten epäyhtenäisestä verokohtelusta voitaisiin luopua. Kehitysvaihtoehtoja tähän on neljä: oikeustilan muuttaminen oikeuskäytännön kautta, sekä osittaisen testamentista että perinnöstä luopumisen säätäminen verovelkasuhteen synnyttäväksi koko saantoon nähden, tehokkaan osittaisen testamentista ja perinnöstä luopumisen mahdollistavan veronormin säätäminen sekä perintö- ja lahjaveron poistaminen kokonaan.

Tutkielmassa käytetään oikeusdogmaattista tutkimusmetodia oikeuspoliittisella näkökulmalla. Oikeuskirjallisuudesta tärkeimmät lähdeaineet ovat Pertti Purosen perintöverotusta koskeva kirjallisuus ja artikkelit sekä Timo Rabinän artikkeli perinnöstä ja testamentista luopumisesta perintöverotuksessa.

Muutos saantojen osittaista luopumista koskevaan epäyhtenäiseen verotuskäytäntöön tulisi tehdä lainsäädännön kautta, koska oikeuskäytännöllä tilanteen muuttaminen ei ole todennäköistä. Yhdenvertaisuuden toteutumattomuuden vuoksi molemmat osittaiset luopumiset tulisi säätää tehottomiksi.

Sisällys

Lähteet	V
Lyhenteet	X
1. Johdanto	1
1.1. Tutkimusaiheen esittely.....	1
1.2. Tutkimusongelma ja – kysymykset.....	5
1.3. Aiheen rajaus	6
1.4. Keskeiset lähteet.....	7
1.5. Tutkimusmenetelmät.....	9
2. Siviilioikeudellinen tausta ja syitä luopumisjärjestelyille	10
2.1. Perintö.....	10
2.1.1. Perintö ja lakimääräinen perimysjärjestys	10
2.1.2. Avio-oikeus ja perintö.....	11
2.1.3. Lakiosasuoja	12
2.1.4. Perinnöstä luopuminen ja sijaantulo	13
2.1.5. Osittainen perinnöstä luopuminen.....	16
2.1.6. Vakuutuskorvaus ja luopuminen	17
2.2. Testamentti	17
2.2.1. Testamentti, muotovaatimukset ja testamenttausvapaus	17
2.2.2. Testamentin tekemiseen vaikuttavia seikkoja	18
2.2.3. Testamenttiluokitus	19
2.2.4. Testamentista luopuminen ja sijaantulo	20
2.2.5. Osittainen testamentista luopuminen	22
2.3. Syitä luopumisjärjestelyille	22
2.3.1. Perinnön siirtäminen sukupolven yli.....	22
2.3.2. Ylivelkainen perillinen	23
2.3.3. Miksi tehdä testamentti omille perillisille?	24
3. Nykyinen oikeustila perintöverotuksessa	27
3.1. Perintöverovelkasuhteen syntymishetki ja perintöön tai testamenttiin ryhtyminen	27
3.1.1. Tehokas ja tehoton luopuminen	28
3.2. Osittainen perinnöstä ja testamentista luopuminen ja oikeuskäytäntö ...	29
3.2.1. Verotuksessa vakiintunut oikeuskäytäntö	29
3.2.2. Osittainen testamentista luopuminen, testamentti- vai perintösaanto	31

3.2.3. Lakiosan vaatiminen osittain	35
3.2.4. Perintö- ja lahjaverolain veronkiertämissäännös.....	39
3.2.5. Ennakkoratkaisu perintöverotuksessa	44
3.2.6. Osittaisen perinnöstä ennakkoluopumisen verokohtelu	46
3.2.7. Vakuutuskorvaukset perintöverotuksessa ja luopuminen	46
4. Kehitysnäkymiä	50
4.1. Miksi muutosta tarvitaan?	50
4.2. Muutosvaihtoehtoja	52
4.2.1. Ratkaisulinjan muuttaminen.....	52
4.2.2. Molemmista saannoista osittaisen luopumisen säätäminen tehottomaksi	54
4.2.3. Molemmista saannoista osittaisen luopumisen säätäminen tehokkaaksi.....	57
4.2.4. Perintö- ja lahjaveron poistaminen.....	60
5. Johtopäätökset.....	68

Lähteet

Aarnio - Kangas 2008

Aarnio, Aulis - Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus II. Testamenttioikeus. Talentum 2008.

Aarnio - Kangas 2009

Aarnio, Aulis - Kangas, Urpo: Suomen jäämistöoikeus I. Perintöoikeus. Talentum 2009.

Andersson 2011

Andersson, Edward: Perintöverotus kansainvälisen kehityksen valossa. Verotus 1/2011.

Eerola – Ropponen 2015

Eerola, Essi – Ropponen, Olli: Mihin perintöveroa tarvitaan? VATT Policy Brief 1-2015. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus 2015.

HE 58/1995

Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain muuttamisesta.

HE 364/2014

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain 56 §:n muuttamisesta.

Hirvonen 2011

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja. Helsinki 2011.

Holm – Kerkelä 2014

Holm, Pasi – Kerkelä, Leena: Voisiko Suomi seurata Ruotsin ja Norjan esimerkkiä? Näkökohtia perintö- ja lahjaverosta sekä luovutusvoittoverosta. Pellervon taloustutkimuksen raportteja 246. Helsinki 2014.

Kaari 2010

Kaari, Päivi: Perintöä yli sukupolven. Taloustaito 6/2010.

KM 1980

Komiteanmietintö 1980:16. Perintöverotuksen uudistamistoimikunnan mietintö. Helsinki 1980.

Kolehmainen - Räbinä 2012

Kolehmainen, Antti - Räbinä, Timo: Jäämistösuunnittelu. Talentum 2012.

Koponen 2014

Koponen, Juha: Perinnöstä luopuminen. Verosäästöä vai tuplaverotus? Taloustaito 11/2014.

Lindholm 2014

Lindholm, Tuomo: Perintöverokirja. Verotieto Oy 2014.

Linnakangas 2014

Linnakangas, Esko: Historiallinen verokirja. Helsinki 2014. Julkaisu on saatavissa osoitteesta: www.helsinki.fi/oikeustiede/tutkimus_ja_julkaisut/julkaisut/sahkoiset-julkaisut.html.

Myrsky 2013

Myrsky, Matti: Suomen veropolitiikka. Talentum 2013.

Niskakangas 2011

Niskakangas, Heikki: Veropolitiikka. Sanoma Pro 2011.

Niskakangas 2014

Niskakangas, Heikki: Perintöverotuksen yhteiskunnallisesta roolista. Teoksessa Yritys, omistaja ja verotus. Juhlajulkaisu Seppo Penttilälle. Nykänen et al. Edita 2014.

Ossa 2010

Ossa, Jaakko: Perinnöstä ja testamentista luopumisen verokohtelu. Defensor Legis 1/2010.

Puronen 2005

Puronen, Pertti: Keskustelua perintöverotuksen kohtalosta vaivaa kapea-alaisuus. Verotus 5/2005.

Puronen 2009

Puronen, Pertti: Näin onnistut perintöverosuunnittelussa. Talentum 2009.

Puronen 2010

Puronen, Pertti: Luopumisjärjestelyistä perintöverotuksessa. Verotus 5/2010.

Puronen 2011

Puronen, Pertti: Perintö- ja lahjaverotus. Talentum 2011.

Rehn 2008

Rehn, Olof: Perintö, lahja ja verotus. Johdatus verosuunnitteluun. Schildts Kustannus Oy. Helsinki 2008.

Räbinä 2006

Räbinä, Timo: Säästöhenki- ja vapaaehtoiset eläkevakuutukset yksityishenkilön varallisuuden siirron ja verosuunnittelun välineinä II. Verotus 4/2006.

Räbinä 2014

Räbinä, Timo: Perinnöstä ja testamentista luopuminen perintöverotuksessa. Teoksessa Yritys, omistaja ja verotus. Juhlajulkaisu Sepo Penttilälle. Nykänen et al. Edita 2014.

Tikka 1990

Tikka, Kari S.: Veropolitiikka. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1990.

Tikka 2005

Tikka, Kari S.: Perintövero: luopuminen vai uudistaminen edessä? Verotus 4/2005.

VaVM 46/2014

Valtiovarainvaliokunnan mietintö 46/2014 vp Hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi perintö- ja lahjaverolain 56 §:n muuttamisesta.

Verohallinto 2014

Vero.fi: Syventävät vero-ohjeet, Verohallinnon kannanottoja, Osittainen testamentista luopuminen eräissä tilanteissa. Kannanotto julkaistu 11.11.2014.

VM 51/2010

Verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 51/2010. Julkaisu on saatavissa pdf-tiedostona osoitteesta www.vm.fi/julkaisut.

VM 10/2012

Pääomamarkkinat ja kasvu. Kansallista pääomamarkkinastrategiaa pohtiva työryhmä. Valtiovarainministeriön julkaisuja 10/2012. Julkaisu on saatavissa pdf-tiedostona osoitteesta www.vm.fi/julkaisut.

Lyhenteet

AL	avioliittolaki 234/1929
HaO	hallinto-oikeus
KHO	korkein hallinto-oikeus
PerVL	perintö- ja lahjaverolaki 378/1940
PK	perintökaari 40/1965
PL	Suomen perustuslaki 731/1999
TVL	tuloverolaki 1535/1992
UK	ulosottokaari 705/2007
VakSopL	vakuutuslaki 543/1994

1. Johdanto

1.1. Tutkimusaiheen esittely

Osittaista luopumista perintösaannosta ja testamenttisaannosta kohdellaan eri tavoin perintöverotuksessa. Yksityisoikeudellisesti sekä osittainen perinnöstä luopuminen että osittainen testamentista luopuminen ovat sallittuja. Perintöverotuksessa nykyinen oikeustila sallii tehokkaan osittaisen testamentista luopumisen, mutta osittainen perinnöstä luopuminen ei voi tapahtua verotuksessa tehokkaasti¹.

Osittaisten luopumisten erilainen verokohtelu on ollut vero-oikeudellisen keskustelun aiheena jo pitkään. Aihe on ollut erityisen ajankohtainen vuodesta 2009 lähtien, jolloin korkein hallinto-oikeus antoi kaksi ratkaisua, jotka molemmat koskivat rintaperillisen osittaista testamentista luopumista². Nämä tapaukset saivat aikaan muutoksen verotuskäytännössä ja toivat aiheen uudella tavalla keskustelun kohteeksi. Vero-oikeuden dosentin, ja erityisesti perintöverotuksen asiantuntijan, Pertti Purosen mukaan olisi perusteltua säätää tehokkaan osittaisen perinnöstä luopumisen mahdollistava veronormi. Perusteluna Puronen esittää sen, että tehokas testamentista osittain luopuminen on jo tehty mahdolliseksi verotuskäytännössä. Puronen kutsuu tätä porsaanreiäksi perintö- ja lahjaverotuksessa, koska ne vaatimukset, joita verovelvollisten yhdenvertainen kohtelu vaatii, eivät täyty.³ Myös veroyliasiamies Timo Rabinä kysyy vuonna 2014 julkaistussa artikkelissaan, onko enää perusteltua ylläpitää oikeustilaa, joka merkitsee erilaista perintöverokohtelua osittaisen perintösaannon ja osittaisen testamenttisaannon välillä⁴.

¹ Jako tehokkaaseen ja tehottomaan luopumiseen on puhtaasti vero-oikeudellinen. Jako ja termit ”tehokas” ja ”tehoton” ovat verotuksellisia, eivätkä siviilioikeudellisia. Asiaa käsitellään myöhemmin tarkemmin kohdassa 3.1.1.

² KHO 3.2.2009 taltio 256 ja KHO 2009:104.

³ Puronen 2010, s. 486.

⁴ Rabinä 2014, s. 327.

Koska osittaista perinnöstä ja testamentista luopumista käsitellään perintöverotuksessa eri tavalla, ollaan tällä hetkellä tilanteessa, jossa varallisuuserien siirto nimenomaan testamentilla tuo lisää verosuunnittelumahdollisuuksia perillisille. Perillisten perintöverosuunnittelumahdollisuuksia voi laajentaa esimerkiksi ottamalla testamenttiin määräys: ”Testamentinsaajilla on myös oikeus ottaa testamentti halutessaan vastaan joko osaksi tai kokonaan 12 luvun tarkoittamana käyttöoikeustestamenttina, jolloin omistusoikeus varallisuuteen tältä osin menee testamentinsaajan sijaan tuleville rintaperillisille”. Jos testamentissa pelkästään suljetaan perillisten aviopuolisoiden avio-oikeus pois ja vain vahvistetaan perintökaaren mukainen perimysjärjestys, voidaan saanto katsoa perintösaannoksi testamenttisaannon sijaan. Tällöin haluttua verosuunnittelumahdollisuutta ei ole.⁵

Verotuskäytännössä vallitseva tulkinta vaikuttaa tällä hetkellä vahvasti ihmisten yksityisoikeudellisiin oikeustoimiin. Testamentin tekeminen lisää merkittävästi rintaperillisten mahdollisuuksia päättää perinnöstään. Tämän vuoksi voidaan sanoa, että osittaisen luopumisen mahdollistava testamentti kannattaisi tehdä aina, kun rintaperillisiä on enemmän kuin yksi ja heillä on jälkeläisiä. Poikkeussääntönä ollut osittainen testamentista luopuminen on siirtymässä pääsäännöksi.⁶ Nykyinen oikeustila on luonut tilanteen, jossa paljon testamentteja tehdään vain sen vuoksi, että rintaperillisillä on mahdollisuus luopua perinnöstään osittain.

Tällainen verosuunnittelun mahdollisuus vähentää verovelvollisten yhdenvertaisuutta ja sen voidaan nähdä huonontavan koko verojärjestelmän uskottavuutta ja hyväksyttävyyttä. Perintöverotus on verotuksen muoto, joka muutenkin herättää osassa ihmisiä paljon vastustusta. Verolajin kritisoijien mielestä perintöverotus merkitsee kaksinkertaista verotusta, koska perinnönjättäjät ovat jo elinaikanaan maksaneet perinnöksi jätetystä omaisuudesta veroa⁷. Lisäksi perintöverotus voi hankaloittaa sukupolvenvaihdostilanteita merkittävästi. Esimerkiksi

⁵ Ossa 2010, s. 41 ja 45.

⁶ Rabinä 2014, s. 343.

⁷ Vastustajien argumentin pitävyydestä, ks. Niskakangas 2011, s. 139.

Ruotsissa perintö- ja lahjavero on poistettu kokonaan ja perintöverotuksen verotus on korvattu ankaralla luovutusvoittoverotuksella. Ruotsin perintöveron poiston taustasyynä voidaan nähdä repaleisen veropohjan ja lievien ja epäyhtenäisten arvostussäännöksiin vaikutus. Kun veron määrää voidaan aktiivisella verosuunnittelulla tehokkaasti minimoida, toimii perintö- ja lahjavero käytännössä vajavaisesti. Perintö- ja lahjaveron säilyttäminen Suomessa edellyttää sitä, että arvostussäännökset pidetään systemaattisina ja veropohja tiiviinä.⁸

Verotuskäytännössä osittaista perinnöstä luopumista pidetään perintöön ryhtymisenä ja se synnyttää verovelkasuhteen luopujan koko perintöosuuteen. Luopuminen on tällöin verotuksessa tehoton eli perintöveron lisäksi se johtaa luovutetun varallisuuden saajan osalta lahjaverotukseen. Osittaisen testamentista luopumisen osalta tilanne on toinen. Jos testamentinsaaja luopuu osasta saantoaan, sitä ei pidetä perintöön ryhtymisenä ja verotuksessa tehottomana. Perintövero määrätään vain siitä osasta, joka on jätetty itselle eli jonka testamentinsaaja ottaa vastaan.⁹

Jotta perinnöstä tai testamentista luopuminen katsotaan verotuksessa ylipäänsä tehokkaaksi, oli sitten kyse osittaisesta tai täysimääräisestä luopumisesta, se edellyttää, että luopuja ei ole määrännyt edunsaajasta luopumisen yhteydessä. Ainoastaan luopujan sijaisperillinen on mahdollista määrätä edunsaajaksi, ilman että se yksistään johtaisi tehottomuuteen. Tämä on hyväksyttävää siksi, koska tehokas luopuminen tapahtuu muutenkin aina sijaantuloperillisen hyväksi.¹⁰ Tehokkaalle luopumiselle on muitakin edellytyksiä. Luopuja ei saa määrätä mitenkään omaisuuden jakautumisesta ja luopumisen pitää tapahtua ennen kuin luopuja on ryhtynyt pesään millään tavalla. Luopuja ei siis saa ryhtyä käyttämään omistajan oikeuksia perittyyn tai testamentilla saatuun omaisuuteen nähdessä. Luopumisen tulee myös tapahtua kohtuullisen ajan kuluessa, esimerkiksi vuosien päästä ei voi enää luopua tehokkaasti.

⁸ Niskakangas 2011, s. 139–140.

⁹ Puroinen 2010, s. 477–478.

¹⁰ Puroinen 2010, s. 476.

Perintösaanto ja testamenttisaanto ovat jäämistöoikeudessa saantomuotoina samanveroisia. Perintösaanto on testamenttisaantoon nähden vahvempi kuitenkin yhdessä tilanteessa. Testamentti väistyy, kun on kyse perillisasemassa olevan oikeudesta lakiosaansa.¹¹ Tämä jäämistöoikeuden näkemys perinnön ja testamentin samanvertaisuudesta ei ole kuitenkaan perintöverotuksen alalla ollut ehdoton. Oikeuskäytännössä on pyritty siihen, että muodon sijaan vaikutus olisi ratkaiseva¹². Eli pelkästään tekemällä testamentti omille perillisille ei välttämättä muuteta rintaperillisen saantoa perintösaannosta testamenttisaannoksi. Testamentilla pitää muokata perintösaantoa siitä, mitä perillinen lain nojalla muutenkin saisi. Esimerkiksi ratkaisussa KHO 3.2.2009 T 256 testamenttisaanto katsottiin perintösaannoksi.

Ratkaisussa KHO 3.2.2009 T 256 A oli äitinsä ainoa lakimääräinen perillinen. Äiti oli tehnyt testamentin, jossa A sai omistusoikeuden kaikkeen omaisuuteen ja testamentti sisälsi vain A:n aviopuolison avio-oikeutta koskevan määräyksen. A:n saanto tulkittiin perintösaannoksi, koska testamentin määräykset eivät vaikuttaneet mitenkään A:n perillisasemaan. Jos A pidättäisi hallintaoikeuden asunto-osakkeeseen ja kiinteistöön ja luopuisi muuten perinnöstään lastensa hyväksi, katsottaisiin hänen ryhtyneen koko perintöön.

Rajanveto perintösaannon ja testamenttisaannon välillä ei ole aina täysin selvää. Se että saanto katsotaan testamentiksi, voidaan kuitenkin verotuksessa sivuuttaa vain erityistilanteissa. Lähtökohtaisesti saanto on aina testamenttisaanto, jos perittävä on tehnyt testamentin määrätäkseen jäämistöstään.¹³ Kuitenkin, kuten edellä esitellystä korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisusta voidaan todeta, liittyy tilanteeseen tulkintaongelmia.

Korkeimman hallinto-oikeuden vuonna 2009 antamissa ratkaisuissa KHO 3.2.2009 taltio 256 ja KHO 2009:104 käsiteltiin sitä, onko mahdollista tehdä myös rintaperillisen hyväksi sellainen testamentti, josta rintaperillinen voi halu-

¹¹ Aarnio – Kangas 2008, s. 13.

¹² Puronen 2010, s. 483.

¹³ Puronen 2010, s. 339.

nessaan osittain luopua ilman koko perintöosasta maksettavaa perintöveroa. Näistä kahdesta ratkaisusta voidaan vetää tulkintalinjaa siihen, milloin testamenttisaantoa pidetään tällaisissa tilanteissa perintöverotuksen kannalta testamentti- eikä perintösaantona. Ratkaisuista voidaan tulkita, millainen testamentin on oltava, jotta rintaperillinen voi luopua siitä osittain ilman perintöveroseuraamuksia koko omaisuudesta.¹⁴

1.2. Tutkimusongelma ja –kysymykset

Tutkimusongelma on osittaisen perinnöstä luopumisen ja osittaisen testamentista luopumisen erilainen verokohtelu. Tarkoitus on aluksi selvittää, millainen on tämänhetkinen oikeustila näiden kahden saannon osalta luopumistilanteessa. Koska saantojen välinen rajanveto ei ole kaikissa tapauksissa täysin selvää, pyritään myös selvittämään, milloin saanto on verotuksen kannalta katsottava perintö- ja milloin testamenttisaannoksi. Tutkielmassa pohditaan myös sitä, onko veronkiertämismääräysten soveltaminen mahdollista tällaisissa epäselvissä tilanteissa.

Yhdeksi tutkimuskysymykseksi olisi voinut muodostua se, että olisiko nykyistä oikeustilaa osittaisten perintö- ja testamenttisaantojen osalta tarpeen muuttaa. Tarve muutokselle on kuitenkin niin selvä, että tutkimuskysymykseksi muodostuikin edellisen sijaan se, että miksi vallitsevaa oikeustilaa pitää muuttaa. Tarkoitus on etsiä perusteluja tälle muutostarpeelle sekä kartoittaa erilaisia muutostavaihtoehtoja. Tutkielmassa pyritään selvittämään se, miten osittaisen luopumisen epäyhtenäisestä verokohtelusta voitaisiin luopua säätämällä lakia toisin.

Alla on lueteltuna ylläpohditut kysymykset selkeiden tutkimuskysymysten muodossa. Tutkielmassa vastataan seuraaviin kysymyksiin:

- Millainen on vallitseva oikeustila osittaisesta perinnöstä ja testamentista luopumisen välillä perintöverotuksessa?

¹⁴ Kaari 2010, s. 8.

- Milloin saanto katsotaan perintösaannoksi ja milloin testamenttisaannoksi?
- Voiko veronkiertämismääräyksen soveltaminen tulla kysymykseen osittaisten luopumisten kohdalla?
- Miksi vallitsevaa oikeustilaa on tarpeen muuttaa?
- Mitkä ovat muutosvaihtoehdot?

1.3. Aiheen rajaus

Tutkielma rakentuu viidestä eri pääluvusta. Johdannon jälkeisessä, toisessa luvussa, käydään läpi perintöön ja testamenttiin liittyvää jäämistöoikeuden sääntelyä ja samalla esitellään tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet. Toinen luku esittelee myös yleisimmät syyt luopumisjärjestelyihin ryhtymiselle. Kolmannessa luvussa syvennyttään vallitsevan oikeustilan käsittelyyn. Neljäs luku keskittyy kehitysnäkymiin, eli luvussa käsitellään sitä, miksi muutosta osittaisten luopumisten erilaiselle verokohtelulle tarvitaan ja miten sen voisi toteuttaa. Viides luku kokoaa yhteen tutkimuksen sisällön ja esittelee johtopäätökset.

Tutkielmassa aihetta käsitellään nimenomaan perintöverotuksen kannalta. Tehtävänä luopumisesta seuraa luovutuksensaajille lahjaverotus saadun omaisuuden osalta. Tämä tuo myös lahjaverotuksen tutkimuksen aihepiiriin. Tutkielmassa ei käsitellä syvällisesti lahjaverotusta, mutta edellisen vuoksi sitä ei voida täysin sulkea pois. Lisäksi perintö- ja lahjaverotus ovat tiukassa yhteydessä toisiinsa, sillä ilman lahjaveron olemassaoloa voisi perintöverotuksen kiertää lähes kokonaan. Koska nämä kaksi verolajia kulkevat käsi kädessä, on myös lahjaverotus sitä kautta osa tätä tutkimusta esimerkiksi pohdittaessa muutosvaihtoehtoja koko perintö- ja lahjaveron poistamista.

Kun puhutaan perinnöstä ja testamentista luopumisesta, usein oikeuskirjallisuudessa huomioitavaksi tulee myös vakuutuskorvauksista luopumisen perintöve-

rokohtelu. Tähän aiheeseen ei syvennyttä tutkimuksessa, mutta sitä kuitenkin käsitellään kahdessa kohdassa. Asian esittely on tärkeää, koska myös vakuutuskorvauksien avulla on mahdollista tehdä osittaisia luopumisjärjestelyjä. Tarkempi tarkastelu jää kuitenkin tutkimuksen ulkopuolelle. Tutkimuksessa keskitytään laajemmin tapauksiin, jotka koskevat perinnöstä ja testamentista luopumista. Näiden kahden osittaisen luopumissaannon välinen erilainen verokohtelu on tutkimuksen ydin.

Vallitsevaa oikeustilaa koskevan luvun kohdalla käsitellään myös lyhyesti osittaista ennakkoluopumista perinnöstä. Vaikka osittaiset ennakkoluopumiset perinnöstä ovat käytännössä harvinaisia eikä oikeuskäytäntöä asiasta ole, on tämäkin osittainen luopumisvaihtoehto tuotava tutkielmassa esiin. Osittainen perinnöstä ennakkoluopuminen on siis tutkimuksen kannalta tärkeä asia, mutta siitä ei ole olemassa julkaistua oikeuskäytäntöä. Tämän vuoksi myös muu lähdemateriaali aiheesta on vähäistä. Oikeuskäytännön puuttumisen takia osittaisen ennakkoluopumisen käsittely jää tutkielmassa lyhyeksi eikä siihen perehdytä niin tarkkaan, kuin ehkä muutoin olisi tarpeen.

Vaikka tutkimus on vero-oikeudellinen, ei siviilioikeudellista puolta voi jättää käsittelemättä. Perintöverotuksessa käytetään siviilioikeudellisia käsitteitä, joten niiden ymmärtäminen on välttämätöntä. Käsitteitä tulkitaan vero-oikeudellisesti, sillä yksityisoikeuden käsitteiden soveltaminen sellaisenaan perintöverotuksessa vaatii varovaisuutta¹⁵. Tämän vuoksi tutkimuksen toisessa luvussa käydään läpi tutkimuksen kannalta tärkeä jäämistöoikeudellinen tausta eli perintöihin ja testamentteihin liittyvä sääntely.

1.4. Keskeiset lähteet

Virallislähteistä tutkimuksen kannalta tärkeimpiä ovat perintökaari (40/1965) ja perintö- ja lahjaverolaki (378/1940). Erityisesti luopumisjärjestelyiden kannalta tärkeitä säännöksiä ovat perintökaaren 16. luvun säännökset perinnön vastaanottamisesta sekä perintökaaren 11. luvun 6. pykälä, joka vaikuttaa testamentista

¹⁵ Puronen 2010, s. 485.

luovuttaessa. Myös perintö- ja lahjaverolain 33a pykälästä löytyvällä veronkier-
tämissäännöksellä on suuri rooli tutkimuksessa. Lainvalmisteluaineistosta mai-
nitsemisen arvoisia ovat hallituksen esitykset perintö- ja lahjaverolain muuttami-
sesta, joista tutkielman lähdemateriaalina on käytetty kahta¹⁶. Myös perintövero-
tuksen uudistamistoimikunnan mietintö vuodelta 1980¹⁷ on keskeinen lähdema-
teriaali iästään huolimatta.

Tutkimuksen kannalta tärkeimmät oikeustapaukset ovat Korkeimman hallinto-
oikeuden ratkaisut KHO 3.2.2009 taltio 256, KHO 2009:104 ja KHO 2013:52.
Kaikki kolme ratkaisua käsittelevät rintaperillisen osittaista luopumista testa-
mentista. Molemmissa vuoden 2009 ratkaisuissa rintaperilliset halusivat luopua
saamastaan testamentista osittain. Vuoden 2013 ratkaisussa rintaperilliset ha-
lusivat luopua lakiosistaan osittain. Myös 2013 ratkaisun tilanteessa rintaperillis-
ten hyväksi oli tehty testamentti.

Tutkimuksen yksi tärkeimmistä oikeuskirjallisuuden lähteistä on Timo Räbinän
vuonna 2014 Seppo Penttilän juhlaikirjassa julkaistu artikkeli Perinnöstä ja tes-
tamentista luopuminen perintöverotuksessa. Artikkelin käsittelee tämän tutkimuk-
sen aihetta ja tekee sen erittäin ansiokkaasti. Artikkelin on myös tuorein tarkal-
leen tutkimuksen aihetta käsittelevistä lähteistä, minkä vuoksi se on lähdema-
teriaalina hyvin arvokas.

Suuri osa lähdemateriaalista on Pertti Purosen kirjoittamaa. Tämä on seurausta
siitä, että Puronen on perintö- ja lahjaverotuksen kiistaton asiantuntija Suomes-
sa. Myös Puronen on kirjoittanut artikkelin perinnöstä ja testamentista luopumi-
sesta, otsikolla Luopumisjärjestelyistä perintöverotuksessa. Artikkelin on Räbinän
artikkelin ohella tärkeä lähde tutkimukselleni, vaikka se onkin julkaistu jo vuonna
2010.

Tutkimuksessa on osin oikeuspoliittinen näkökulma. Tämän näkökulman kan-
nalta tärkeimmät lähteet ovat Matti Myrskyn Suomen veropolitiikka – teos vuo-

¹⁶ HE58/1995 ja HE 364/2014.

¹⁷ KM 1980.

delta 2013 sekä Heikki Niskakankaan Veropolitiikka – kirja vuodelta 2011. Kyseiset lähdeteokset ovat tärkeitä, koska tutkimuksessa pohditaan perintö- ja lahjaverotusta osana hyvää verojärjestelmää. Niskakangas on kirjoittanut myös hyvin kantaaottavan artikkelin vuonna 2014 julkaistuun Seppo Penttilän juhlakirjaan, otsikolla Perintöverotuksen yhteiskunnallisesta roolista. Artikkelin herättää lukijan kriittiseen ajatteluun, olivat sitten omat mielipiteet Niskakankaan kanssa samalla tai eri puolella. Tämän vuoksi artikkeli ansaitsee tulla mainituksi myös muiden keskeisten lähteiden joukossa.

1.5. Tutkimusmenetelmät

Tutkielmassa käytetään pääosin oikeusdogmaattista eli lainopillista tutkimusmenetelmää. Oikeusdogmatiikka tutkii, mikä merkitys laista ja muista oikeuslähteistä löytyvällä materiaalilla on ja mikä on voimassaolevaa oikeutta¹⁸. Tutkimusmenetelmäksi valikoitui oikeusdogmatiikka, koska tutkimuskysymyksiin pyritään vastaamaan oikeuskirjallisuuden, oikeustapausten ja lainvalmisteluaineiston avulla. Oikeusdogmatiikan tehtävänä on tulkintakannanotoilla selvittää oikeusnormilauseen sisältöä¹⁹. Tutkielmassa hahmotetaan perintöverotuksessa valitsevaa oikeustilaa osittaisen perinnöstä ja testamentista luopumisen kohdalla lain ja muiden oikeuslähteiden avulla.

Tutkimuksessa on myös oikeuspoliittinen näkökulma. Tämä näkyy erityisesti tutkielman neljännessä luvussa, jossa käsitellään kehitysnäkymiä. Luvun alussa selvitetään hyvän verojärjestelmän perusteita. Verojärjestelmää rakennetaan poliittisen päätöksenteon kautta ja se on jatkuvassa muutoksessa. Luvussa etsitään vaihtoehtoja sille, miten nykyistä oikeustilaa tulisi muuttaa. Tutkielmassa muutostarpeen taustalla on osin perusoikeusnäkökulma eli verovelvollisten yhdenvertaisuuden toteutuminen²⁰. Tavoitteena on tehdä veropoliittista tutkimusta normatiivisesta näkökulmasta.

¹⁸ Hirvonen 2011, s. 23.

¹⁹ Hirvonen 2011, s. 24.

²⁰ PL 6 §.

2. Siviilioikeudellinen tausta ja syitä luopumisjärjestelyille

2.1. Perintö

2.1.1. Perintö ja lakimääräinen perimysjärjestys

Perinnön käsitettä ei ole määritelty lainsäädännössä, mutta sen sisällöstä ei ole esiintynyt erimielisyyksiä. Perintönä on yleisesti pidetty kuoleman johdosta tapahtunutta omistajanvaihdosta. Perinnölle on ominaista se, että siinä perillinen saa vastikkeetta ja suoraan lain nojalla varallisuutta, joka kuului perinnönjättäjälle tämän kuolinhetkellä.²¹ Ilman testamentin olemassaoloa perintö menee heille, jotka ovat siihen lain mukaan oikeutettuja²².

Perimysjärjestyksestä säädetään perintökaaressa. Lakimääräinen perimysjärjestys pohjautuu sukulaisuus-, avioliitto- tai ottolapsisuhteeseen. Perilliset jaetaan kolmeen eri parenteeliin eli perillisryhmään. Perintö siirtyy seuraavaan parenteeliin vain, jos lähemmässä parenteelissa ei ole lainkaan perillisiä. Ensimmäiseen parenteeliin kuuluvat rintaperilliset eli lapset, lapsenlapset ja kaikki tästä eteenpäin suoraan alenevassa polvessa olevat.²³ Ensimmäisessä parenteelissa on rajoittamaton sijaantulo-oikeus. Tämä tarkoittaa sitä, että jos esimerkiksi perittävän lapsi on kuollut ennen perittävää, tulee hänen osuutensa hänen lapsilleen.²⁴

Jos perittävällä ei ole rintaperillisiä, menee perintö hänen aviopuolisolleen, mikäli tätä ei ole suljettu pois testamentilla. Avioehto ei vaikuta perimisoikeuteen. Aviopuolisolla on perintöoikeus vain silloin, kun perittävällä ei ole rintaperillisiä. Esimerkiksi tilanteessa jossa puolisoilla on avioehto, mutta kuolleella puolisoilla ei ole lapsia, perii elossa oleva puoliso kuolleen puolisonsa avioehdosta huolimatta. Oli avioehto tai ei, niin puolison perimisoikeus on kuitenkin väliaikaista.

²¹ Puronen 2011, s. 18.

²² Lindholm 2014, s. 16.

²³ PK 2:1–3 §.

²⁴ Lindholm 2014, s. 17.

Perinnön saaneen puolisonkin kuoltua ensin kuolleen puolison perintöosuus palautuu tämän sukuun.²⁵

Jos perittävällä ei ole rintaperillisiä eikä puolisoa, siirtyy perintö toiseen parenteeliin, johon kuuluvat perittävän isä ja äiti. Molemmille kuuluu puolet perinnöstä. Jos vanhemmat tai toinen heistä on kuollut ennen perittävää, menee perintöosuus vanhempien lapsille eli perinnönjättäjän sisaruksille. Jos sisarukset ovat kuolleet, menee perintö heidän lapsilleen. Tässäkin parenteelissa on rajoittamaton sijaantulo-oikeus.²⁶

Mikäli elossa ei ole toisenkaan parenteelin perillisiä, menee perintö kolmanteen parenteeliin eli isovanhemmille tai heidän jälkeensä perittävän tädeille, sedille sekä enoille.²⁷ Kolmas parenteeli eroaa muista parenteeleista siinä, että se on suljettu eli siinä ei ole tätien, setien ja enojen jälkeen lainkaan sijaantulo-oikeutta. Serkut eivät peri.²⁸

Ilman laillisia perillisiä tai testamenttia perintö menee valtiolle tai eräissä tapauksissa Ahvenanmaan maakunnalle. Valtio ei aina jää perinnön lopulliseksi omistajaksi, sillä perintö voidaan hakemuksesta luovuttaa edelleen esimerkiksi jollekin perinnönjättäjän läheiselle tai perinnönjättäjän asuinkunnalle.²⁹

2.1.2. Avio-oikeus ja perintö

Jos perittävä oli avioliitossa ja avioehtoa ei ollut, pitää perittävän kuoleman jälkeen toimittaa ositus³⁰. Mikäli puolisoilla oli avioehto, puolisoitten välillä ei tarvitse toimittaa ositusta. Osituksen sijaan tehdään omaisuuden erottelu, jonka jälkeen kumpikin puoliso omistaa varat avioehdon mukaisesti. Osituksessa laskeaan erikseen molempien puolisoitten varat ja velat. Jos jommankumman puoli-

²⁵ PK 3:1 § ja Lindholm 2014, s. 18.

²⁶ PK 2:2 §.

²⁷ PK 2:3 §.

²⁸ Lindholm 2014, s. 18.

²⁹ PK 5:1–2 §.

³⁰ Mikäli kuolleen puolison perillinen sitä vaatii. AL 1:85.1 §.

son velat ovat suuremmat kuin varat, nettovarallisuuden arvona käytetään osituksessa nollaa. Tämä juontuu velkojen erillisyyden periaatteesta eli siitä, että kumpikin puoliso vastaa yksin siitä velasta, minkä hän on tehnyt ennen avioliittoa tai sen aikana³¹. Näin muodostetut puolisoitten nettovarallisuudet lasketaan yhteen ja jaetaan kahdella. Tämä on omaisuusmäärä, joka molemmilla puolisoilla kuuluu osituksen jälkeen olla. Varakkaampi puoliso luovuttaa toiselle tasinkoa, jotta omaisuudet saadaan tasattua. Jäämistöosituksessa varakkaampi leski voi kuitenkin vedota avioliittolain 103.2 §:n tuomaan oikeuteen olla luovuttamatta tasinkoa ensiksi kuolleen perillisille. Vasta laskennallisen osituksen jälkeen saadaan tietää perillisille kuuluvan omaisuuden määrä.³²

2.1.3. Lakiosasuojaja

Perintökaaren 7. luvussa säädetään rintaperilliselle sekä ottolapselle kuuluvasta lakiosasta. Lakiosa on puolet lakimääräisen perimisjärjestyksen mukaan tulevan perintöosan arvosta. Lakiosaan on oikeus vain ensimmäisen parenteelin perillisillä ja myös ensimmäisen parenteelin sijaantuloperillisillä on itsenäinen oikeus lakiosaan. Rintaperillisen oikeutta lakiosaan voidaan kuvata kahdella eri tavalla. Ensinnäkin perittävän tekemästä testamentista huolimatta rintaperillisellä on oikeus saada lakiosaansa vastaava määrä omaisuutta. Toiseksi perillisellä on oikeus vaatia perittävän antamien ennakkoperintöjen huomioon ottamista jäämistöä jaettaessa.³³

Jäämistö jaetaan puoliksi lakiosaan, tai lakiosiin, ja vapaaosaan. Jos esimerkiksi perinnönjättäjän koko varallisuus on arvoltaan 200 000 euroa, kuuluu tästä rintaperillisille 100 000 euroa ja lopuista 100 000 eurosta perinnönjättäjä saa vapaasti määrätä kenelle ne haluaa testamentata. Lakiosa lasketaan erikseen jokaiselle perilliselle. Esimerkin tapauksessa, jos rintaperillisiä olisi vain yksi, olisi hänen lakiosansa suuruus 100 000 euroa. Jos rintaperillisiä olisi kaksi, olisi heidän lakiosiensa suuruus 50 000 euroa ja vastaavasti kolmen rintaperillisen

³¹ AL 5:52.1 §.

³² Lindholm 2014, s. 16.

³³ PK 7:1–3 §.

tapauksessa lakiosien suuruus olisi 33 333 euroa. Perinnönjättäjä saa määrätä vapaaosasta pätevästi testamentilla, eikä rintaperillisillä ole oikeutta vaatia vapaaosaa itselleen. Perinnönjättäjä voi myös tehdä testamentin, joka rikkoo rintaperillisten oikeutta lakiosaan. Vaikka lakiosa olisi testamentattu muualle, on rintaperillisellä oikeus vaatia sitä itselleen. Lakiosajärjestelmä suojaa perillistä siltä, missä laajuudessa testamentti saadaan panna täytäntöön.³⁴ Lakiosajärjestelmän toinen rintaperillisille tarjoama suoja on ennakkoperintöjen huomioon ottaminen jäämistöä jaettaessa. Edeltävän esimerkin ja kahden rintaperillisen tilanteessa perinnönjättäjä olisi voinut lahjoittaa elinaikanaan toiselle rintaperilliselle koko 200 000 euron varallisuutensa. Tällöin ilman perintöä jääneen toisen rintaperillisen olisi lakiosasuojan turvin mahdollista jäämistöä jaettaessa vaatia itselleen lakiosaansa eli tässä tapauksessa 50 000 euroa.

2.1.4. Perinnöstä luopuminen ja sijaantulo

Perinnöstä voi luopua sekä ennen perittävän kuolemaa että sen jälkeen. Luopuminen on tehtävä kirjallisesti molemmissa tapauksissa³⁵. Useimmissa tapauksissa luopuminen tehdään perinnönjättäjän perunkirjoitustilaisuudessa³⁶, jolloin luopumisesta ilmoitetaan perukirjassa. Vain omasta saannostaan voi luopua ja luopumiselle edellytyksenä on luopujan oikeustoimikelpoisuus. Luopumiseksi ei ole laissa asetettu aikarajaa, mutta luopumisen tehokkuus perintöverotuksen kannalta asettaa sille käytännössä tietynlaisen aikarajan.³⁷

Jos perittävän puoliso eli leski on perillisenä, hänen on mahdollista luopua perinnöstä tehokkaasti kuolleen puolison perillisten hyväksi. Perinnön vastaanottamisena ei tällaisessa tapauksessa pidetä sitä, jos leski vastaanottaa hänelle avio-oikeuden nojalla kuuluvan tasingon.³⁸

³⁴ Aarnio – Kangas 2009, s. 821–822.

³⁵ Muotovaatimukset PK 17:1.2 ja 17:2a §.

³⁶ Koponen 2014, s. 26.

³⁷ Puronen 2011, s. 98–100.

³⁸ Lindholm 2014, s. 42.

Perinnöstä luopuminen voi tapahtua perintökaaren mukaan kolmella tavalla. Ensimmäinen tapa on luopua perinnöstä ennakolta eli ennen perinnönjättäjän kuolemaa³⁹. Toinen tapa luopumiseen on perinnönjättäjän kuoleman jälkeen tapahtuva perillisen aktiivinen luopuminen perinnöstään eli jälkiluopuminen⁴⁰. Kolmas perinnöstä luopumisen muoto on perillisen passiivisuuden seurauksena tapahtuva luopuminen^{41, 42}.

Ensin mainittua ennakkoluopumista voidaan kutsua myös negatiiviseksi perintösopimukseksi. Yleisin tapa ennakkoluopumiseen on hyväksyä perittävän eläessä tämän tekemä testamentti. Luopumistahdonilmaisu on osoitettava nimenomaan perittävälle, toisin kuin jälkiluopumisessa se osoitetaan muille perinnönsaajille. Luopuminen on silti sitova, vaikkei perittävä antaisikaan sille hyväksyntäänsä. Riittävää on se, että perittävä on tullut tietoiseksi luopumisesta. Mikäli luopumisilmoitus on tehty vain kanssaperillisille perittävän vielä eläessä, on ennakkoluopuminen tehoton eli sen ei ole katsottu tapahtuneen. Perinnöstä voi luopua ennakolta sekä ensimmäisen, toisen että kolmannen parenteelin perillinen. Myös puoliso voi luopua perinnöstä ennakolta.⁴³

Kun lakiosaperillinen eli perittävän lapsi luopuu perinnöstä ennakolta, voi hän vaatia luopumisestaan vastiketta. Ennakkoluopumisesta maksettavan vastikkeen tulee olla määrältään kohtuullinen. Vastikkeen suuruuden tulee vastata kohtuullisesti luopujan lakiosaa luopumishetken tilanteen mukaisena.⁴⁴ Jos perillinen ei ole saanut ennakkoluopumisesta kohtuullista vastiketta tai jollei hänen puolisolleen tai jälkeläisilleen lain tai testamentin nojalla tule lakiosaa vastaavaa omaisuutta, hän voi vaatia lakiosaansa perittävän kuoleman jälkeen. Esimerkiksi sopii tilanne, jossa perillinen luopuu ennakolta perinnöstään hyväksymällä perittävän tekemän testamentin, jonka mukaan perillinen eikä hänen jälkeläisensä ja puolisonsa saa mitään perittävän jälkeen. Perillinen ei myöskään saa

³⁹ PK 17:1.2 §.

⁴⁰ PK 17.2a §.

⁴¹ PK 16:1–3 §.

⁴² Jaottelusta tarkemmin on kirjoittanut Råbinä 2014, s. 328.

⁴³ Aarnio – Kangas 2009, s. 692–694.

⁴⁴ Aarnio – Kangas 2009, s. 695.

mitään vastiketta luopumishetkellä. Kun perittävä kuolee, on perillisellä oikeus saada lakiosansa perittävän jälkeen toimitettavassa perinnönjaossa, ennakko-luopumisesta huolimatta.⁴⁵

Jälkiluopumiseksi kutsutaan perinnönjättäjän kuoleman jälkeen tapahtuvaa perillisen aktiivista luopumista perinnöstään. Perintökaaren mukaan tällainen aktiivinen luopuminen on mahdollista, mutta perintöön ryhtymällä oikeuden voi menettää⁴⁶. Perintöön ryhtymistä on esimerkiksi perinnön ottaminen vastaan tai halukkuuden ilmoittaminen sen vastaanottamiseen. Perintöön ryhtymistä tarkoittavia toimia ei voi kuitenkaan tyhjentävästi määritellä⁴⁷. Perintöön ryhtymiseksi ei katsota pesän selvittämisen tarkoituksessa tehtyjä välttämättömiä ja tarpeellisia toimia, kuten perunkirjoitukseen osallistumista.⁴⁸

Perittävän kuoleman jälkeen perillisen voidaan katsoa luopuneen perinnöstä myös passiivisuuden perusteella. Näin voi tapahtua, jos perillinen laiminlyö perinnön vastaanottamisen.⁴⁹ Oikeutensa perintöön on mahdollista menettää passiivisuuden perusteella vain osoittamalla täydellistä passiivisuutta esimerkiksi perinnön jakautumisen ja perinnönsaajien suhteen. Jos siis määrää jollain tavalla perinnöstä, syntyy verovelkasuhde ja passiivista luopumista ei ole tapahtunut.⁵⁰ Passiivista luopumista eli perintöoikeuden vanhentumista ei ole tarpeen käsitellä tässä tutkimuksessa, sillä se ei ole keino jäämistösuunnitteluun eikä osittaisluopuminen ole sen kohdalla mahdollista. Lisäksi tällaiset tapaukset ovat erittäin harvinaisia. Passiivista luopumista voi todennäköisesti tapahtua vain tilanteissa, joissa perillinen tai testamentinsaaja on kadoksissa eli esimerkiksi muuttanut ulkomaille vuosia sitten.⁵¹

Kun perillinen luopuu perinnöstä ilman määräystä sijaantulijoista, menee perintö automaattisesti seuraavana perimysjärjestyksessä oleville. Useimmiten perintö

⁴⁵ Ossa 2010, s. 38.

⁴⁶ PK 17:2a.

⁴⁷ Perintöön ja testamenttiin ryhtymistä käsitellään myöhemmin tarkemmin kohdassa 3.1.1.

⁴⁸ Puronen 2011, s. 711 – 713.

⁴⁹ Rabinä 2014, s. 328.

⁵⁰ Puronen 2009, s. 205.

⁵¹ KM 1980, s. 54.

menee luopumistilanteissa luopujan omille lapsille. Jos luopuja on kolmannen parenteelin perillinen, voi perintö mennä valtiolle, koska kolmannessa parenteelissa ei ole sijaantulo-oikeutta⁵². Siviilioikeudellisesti perinnöstä voi luopua kehen tahansa hyväksi, mutta perintöverotuksellisesti ainoa tehokas luopuminen on sijaantuloperillisen hyväksi tapahtuva.

2.1.5. Osittainen perinnöstä luopuminen

Siviilioikeudellisesti osittainen perinnöstä luopuminen on täysin pätevä oikeustoimi⁵³. Kun perillinen luopuu perinnöstään vain osittain, hän säilyttää edelleen asemansa kuolinpesän osakkaana ja hänen katsotaan ryhtyneen koko perintöosaansa myös yksityisoikeudellisessa tarkastelussa.⁵⁴

Kuolinpesän osakkaiden velkavastuuta koskeva sääntely on vaikuttanut siihen, että tällainen katsantokanta on syntynyt. Nykyisin osakkaat eivät vastaa henkilökohtaisesti vainajan velasta⁵⁵, mikäli he eivät laiminlyö perunkirjoitusvelvollisuutta tai käyttäydy tavalla, josta koituu velkojille vahinkoa. Tässä on suuri ero aiempaan sääntelyyn, jolloin velkavastuujärjestelmä oli ankara. Tämän muutoksen vuoksi keskeinen peruste sille, miksi osittaista perinnöstä luopumista on pidetty ryhtymisenä koko perintöosuuteen, on poistunut⁵⁶. Vaikka tällainen muutos velkavastuujärjestelmässä on tapahtunut, ei katsantokanta koko perintöosaan ryhtymisen osalta ole vielä muuttunut.⁵⁷

Ennakkoluopumisessa tilanne voi olla erilainen. Ennakkoluopuminen vain osasta perintöosuudesta voi tapahtua ilman, että perillisen katsotaan ryhtyvän koko perintöosuuteensa. Perillisen on mahdollista osittaisen ennakkoluopumisen kautta vetäytyä jäämistöstä osittain.⁵⁸

⁵² Puronen 2011, s. 102.

⁵³ Aarnio – Kangas 2009, s. 721.

⁵⁴ Rabinä 2014, s. 332–333.

⁵⁵ PK 21:2.1 §.

⁵⁶ Näin Rabinä 2014, s. 334.

⁵⁷ Rabinä 2014, s. 333–334.

⁵⁸ Rabinä 2014, s. 329 ja 333.

2.1.6. Vakuutuskorvaus ja luopuminen

Jäämistöoikeudellisesti vakuutuskorvaus kuuluu saajan perintöosuuteen⁵⁹. Henkivakuutus muistuttaa kuitenkin testamenttia jäämistösuunnittelun keinona, koska myös vakuutuskorvauksella voi ohjata varallisuutta tietylle henkilölle perinnönjättäjän kuoleman jälkeen. Mikäli vakuutuksenottaja on määrännyt edunsaajan ja määräys on voimassa, ei kuoleman johdosta suoritettava vakuutuskorvaus kuulu vakuutetun kuolinpesään⁶⁰. Henkivakuutuksen avulla voi siis ohjata varoja ohi jäämistön.⁶¹

Vakuutuksen edunsaaja voi luopua vakuutuskorvauksesta⁶². Luopujan sijaan tulevat yleensä luopujan sijaantuloperilliset, mutta vakuutuksen edunsaajamääräykseen voi kuulua toissijaismääräys. Tällöin vakuutussuoritus maksetaan luopumistilanteessa toissijaiselle saajalle luopujan sijaantuloperillisten sijaan. Luopumalla vakuutuskorvauksesta saavutetaan samoja veroetuja kuin perinnöstä tai testamentista luopumalla, kun suoritus saadaan pilkottua useampaan, pienempään osaan.⁶³

2.2. Testamentti

2.2.1. Testamentti, muotovaatimukset ja testamenttausvapaus

Testamentilla syrjäytetään lakimääräinen perimysjärjestys⁶⁴. Aarnio on esittänyt testamentista seuraavan yleismäärittelyn: ”Testamentti on kuolemanvarainen, vastikkeeton ja yksipuolinen tahdonilmaisuu.” Testamentin käsitteen tarkka määrittely on kuitenkin vaikeaa. Testamentin käsitettä ei ole selvitetty tyhjentävästi lainsäädännössä vaan sen määrittely on jäänyt oikeuskäytännön ja – kirjallisuuden tehtäväksi⁶⁵.

⁵⁹ Puronen 2011, s. 106.

⁶⁰ VakSopL 47.3 §.

⁶¹ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 195.

⁶² Ellei edunsaajamääräys ole peruuttamaton, VakSopL 47.2 §.

⁶³ Puronen 2011, s. 105–107.

⁶⁴ Lindholm 2014, s. 11.

⁶⁵ Puronen 2011, s. 22.

Määrittelyssä on käytetty apuna kahdentasoisia kriteereitä, perustunnusmerkkejä ja liitännäistunnusmerkkejä. Perustunnusmerkkejä ovat kuolemanvaraisuus, vastikkeettomuus ja se, että testamenttitahdonilmaisu koskee jäämistöä. Liitännäistunnusmerkkeihin luetaan yksipuolisuus, määrämuotoisuus ja se, että testamenttitahdonilmaisu on peruutettavissa oleva. Silti kaiken kattavaa testamentin tunnusmerkkiä ei ole olemassa. Käytännön tilanteissa testamentti on kuitenkin usein helppo tunnistaa ja erottaa sitä lähellä olevista oikeustoimista⁶⁶.⁶⁷

Testamenttia koskevat tietyt muotovaatimukset. Testamentintekijän on allekirjoitettava testamentti omakätisesti. Kahden esteettömän todistajan on oltava läsnä yhtäaikaaisesti ja todistettava allekirjoitus oikeaksi. Vain erityistapauksissa muotovaatimuksista voidaan poiketa, esimerkiksi hätätilatestamentin kohdalla.⁶⁸

Omaisuuksensa testamenttaaminen on omistusoikeuden suojaan liittyvä perusoikeus. Testamenttaausvapaus rinnastetaan omistusoikeuden suojan lisäksi sopimusvapauteen. Testamenttaausvapautta voidaan rajoittaa ainoastaan suhteessa lesken ja ensimmäisen parenteelin perillisten suojaamiseksi. Vain jos testamentti loukkaa edellä mainittujen etua, voidaan testamenttaausvapauteen puuttua.⁶⁹

2.2.2. Testamentin tekemiseen vaikuttavia seikkoja

Käytännössä testamentteja tehdään usein perintöverotuksellisista syistä. Testamentin avulla halutaan siirtää omaisuutta mahdollisimman kustannustehokkaasti seuraavalle tai seuraaville sukupolville. Vaikka veroseuraamukset voivat vaikuttaa paljon testamentin sisällön suunnitteluun, on testamentintekijän kannalta usein tärkeämpiäkin arvoja, joita halutaan testamentilla saavuttaa. Testamentintekijälle on monesti veroseuraamuksia tärkeämpää saada testamentin

⁶⁶ Puronen 2011, s. 22.

⁶⁷ Aarnio – Kangas 2008, s. 18–19 ja s. 48.

⁶⁸ PK 10:1 ja 3 §. Tarkemmin aiheesta Lindholm 2014, s. 11.

⁶⁹ Aarnio – Kangas 2008, s. 80. Ks. myös esim. PK 7:5 § (Testamentti, joka rajoittaa perillisen lakiosaa).

avulla esimerkiksi suvun omaisuus pysymään lähipiirissä, pystyä turvaamaan perillisten keskinäinen tasapuolinen kohtelu tai varmistaa yritystoiminnan jatkuvuus.⁷⁰

Mikäli testamentintekijä haluaa ottaa huomioon nykyisen perintö- ja lahjaverojärjestelmän tarjoamat mahdollisuudet veron minimointiin, on testamentin suunnittelussa hyödynnettävissä ainakin seuraavat seikat. Ensinnäkin, koska lahjaveron on ankarampi kuin perintöveron, saattaa olla viisasta lykätä lahjana annettavaksi suunniteltua omaisuutta annettavaksi testamenttauksen kautta. Koska perintöveroa ei tarvitse maksaa alle 20 000 euron perintöosuudesta, voidaan tämä vapaaosa hyödyntää testamenttaamalla alle tämän suuruisia osuuksia perinnöstä. Testamentilla voidaan myös pyrkiä hyödyntämään mahdollisimman tehokkaasti puoliso vähennys sekä alaikäisyys vähennys.⁷¹ Hallintaoikeustestamentin tekeminen on tavallista. Hallintaoikeuden saajaa ei veroteta oikeudesta⁷² ja hallintaoikeuden kapitalisoitu arvo vähennetään omistusoikeuden saajan verotettavasta osuudesta.⁷³

2.2.3. Testamenttiluokitus

Verotusratkaisut on sidottu kiinteästi testamenttiluokituksiin, joten luokituksella on vero-oikeuden piirissä tärkeä merkitys. Perusjaossa, joka perustuu testamentinsaajan osakkuusasemaan, testamentit luokitellaan yleisjälkisaadoksiin ja erityisjälkisaadoksiin eli legaatteihin. Yleisjälkisaadokseksi on katsottu sellainen testamentti, joka tuottaa saajalleen samantyyppisen aseman kuin perillisellä. Yleistestamentinsaaja on siis kuolinpesän osakasasemassa. Esimerkiksi jos testamentataan jokin osuus, kuten puolet koko jäämistöstä jollekin, on kyseessä yleistestamentti. Erityisjälkisaännös eli legaatti taas on tarkemmin yksilöity tes-

⁷⁰ Aarnio – Kangas 2008, s. 81–83.

⁷¹ Puolisovähennys on 60 000 euroa. Käytännössä eloonjäänyt puoliso voi siis saada verovapaasti 80 000 euron suuruisen osuuden jäämistöstä. Alaikäisyys vähennys on 40 000 euroa. Vähennys koskee vain ensimmäisen polven rintaperillisiä. Perittävän alaikäinen lapsi voi siis saada verovapaasti 60 000 euron suuruisen osuuden jäämistöstä. Ks. esimerkiksi Aarnio – Kangas 2008, s. 85–86.

⁷² PerVL 2.2 §.

⁷³ Aarnio – Kangas 2008, s. 83–86.

tamentti. Se voi koskea tiettyä esinettä, arvomäärää tai oikeutta. Legaatti on siis määriteltä etuuskohtaisesti. Esimerkkinä legaatista voi olla testamentti, jolla annetaan testamentinsaajalle omistusoikeus johonkin tiettyyn esineeseen, esimerkiksi arvokkaaseen tauluun. Legaatinsaaja ei saa kuolinpesän osakkuusosamaa.⁷⁴

Perusjaon lisäksi testamentteja luokitellaan myös testamentinsaajan määräämisvallan laajuuden perusteella. Tavallinen jaottelu erottaa toisistaan täyden omistusoikeustestamentin, rajoitetun omistusoikeustestamentin, hallintaoikeus- eli käyttöoikeustestamentin ja tuotto-oikeustestamentin. Täysi omistusoikeustestamentti antaa saajalleen rajoittamattoman omistusoikeuden. Rajoitetussa omistusoikeustestamentissa omaisuudelle on määrätty perättäissaanto eli testamentinsaajalla ei ole oikeutta määrätä testamentilla saamastaan omaisuudesta täysin vapaasti. Hallintaoikeustestamentilla testamentinsaaja saa vain käyttöoikeuden esineeseen ja omistusoikeus menee jollekin toiselle. Tuotto-oikeustestamentti antaa saajalleen oikeuden johonkin toistuvaisluonteiseen tuottoon, esimerkiksi korkoon, ja tässäkin tapauksessa omistusoikeus menee jollekin toiselle^{75, 76}.

2.2.4. Testamentista luopuminen ja sijaantulo

Kenenkään ei ole pakko ottaa testamenttiomaisuutta vastaan. Testamentinsaaja voi päättää, vetoaako testamenttiin vai ei. Testamentinsaaja voi myös nimenomaisesti luopua testamentista. Luopumistahdonilmaisu pitää tehdä lain vaati-
massa muodossa eli kirjallisesti⁷⁷, ja sen tulee olla selvä ja kiistaton.⁷⁸

Testamentista on mahdollista luopua testamentintekijän kuoleman jälkeen, kun testamentinsaaja aktiivisesti luopuu vetoamasta testamenttiin. Testamentinteki-

⁷⁴ Puronen 2011, s. 25.

⁷⁵ Sekä hallintaoikeus- että tuotto-oikeustestamentit ovat yleensä saajilleen perintöverosta vapaita. Tuloverotus saattaa kuitenkin joissain tapauksissa tulla kyseeseen. Ks. tarkemmin esim. Puronen 2011, s. 26.

⁷⁶ Puronen 2011, s. 25–26.

⁷⁷ PK 17:2a §.

⁷⁸ Aarnio – Kangas 2008, s. 691–693.

jän kuoleman jälkeen testamentinsaajan on myös mahdollista menettää oikeutensa testamenttiin passiivisuuden perusteella. Tällöin testamentinsaaja laiminlyö testamentin voimaansaattamisen ja luopuminen tapahtuu, koska oikeus testamenttiin vanhenee⁷⁹. Testamentin kohdalla ennakkoluopuminen, eli luopuminen ennen testamentintekijän kuolemaa, taas ei liene mahdollista.⁸⁰

Myös testamentista luovuttaessa testamentinsaajan kohdalla sovelletaan samoja periaatteita kuin perillisasemassa olevan kohdalla, mitä tulee testamenttiin ryhtymiseen. Testamentista luopuminen muun kuin omien sijaisperillisten hyväksi katsotaan yhtälailla testamenttiin ryhtymiseksi kuin perinnönkin kohdalla. Testamentin tiedoksisaaminen ja sen hyväksyminen eivät vielä osoita, että testamentinsaaja olisi ryhtynyt testamenttiin⁸¹. Jos testamentinsaaja antaa testamentin tiedoksi perillisille, voidaan hänen katsoa ryhtyneen oikeustoimeen, jolla hän vastaanottaa testamentin. Tällaisen testamenttiin vetoamisen jälkeen jälki-luopuminen ei ole enää mahdollinen. Luopuminen on kuitenkin tapahtunut asianmukaisesti, jos testamentinsaaja antaessaan testamenttia tiedoksi perillisille ilmoittaa samalla luopuvansa siitä.⁸²

Suuri ero perinnöstä luopumisen ja testamentista luopumisen välillä on siinä, että ei ole olemassa yksiselitteistä sääntöä siitä, kuka saa testamentatun omaisuuden luopujan sijasta. Jos testamentista ei voida johtaa muuta, ohjautuu luopujan osuus sille, joka olisi sen saanut ilman testamentin olemassaoloa⁸³. Testamentin tulkinta on kuitenkin ratkaisevaa sijaantulon selvittämisessä. Perintökaaren 11. luvun 1. pykälän perustulkintaohjeen mukaan testamentintekijän tah- to pitää aina pyrkiä täyttämään testamentin tulkinnassa. Tällöin myös testamen- tista luopumistilanteissa, jos testamentin määräyksistä tai olosuhteista ei muuta johdu, voidaan testamentinsaajan sijaan tuleviksi katsoa hänen sijaantuloperilli- sensä. Jos sijaantuloperillisiä ei ole syytä suosia testamentin perusteella, tulee

⁷⁹ PK 16:1.1 §: ”Joka on saanut perinnön tai testamentin, saattakoon oikeutensa voimaan tässä luvussa säädetyllä tavalla viimeistään kymmenen vuoden kuluessa perittävän kuolemasta, tai, jos testamenttiin perustuva oikeus alkaa myöhemmin, tästä ajankohdasta lukien.”

⁸⁰ Rabinä 2014, s. 328.

⁸¹ Puronen 2009, s. 211.

⁸² Rabinä 2014, s. 335.

⁸³ Aarnio – Kangas 2008, s. 692.

sovellettavaksi PK 11:7, jonka mukaan muut yleisjälkimmäisyyden saajat saavat luovutun testamenttiosuuden suhteellisuusperiaatteen mukaisesti.⁸⁴ Testamentista luopuessa pitää ottaa huomioon se, ettei testamentattu omaisuus mene aina automaattisesti omille sijaantuloperillisille vaan vaihtoehtoja on monia.

2.2.5. Osittainen testamentista luopuminen

Siviilioikeudellisesti sekä osittainen perinnöstä että testamentista luopuminen ovat mahdollisia, mutta osittainen testamentista luopuminen eroaa osittaisesta perinnöstä luopumisesta siinä, että se on perintöverotuksen kannalta mahdollista tehdä tehokkaasti. Testamentinsaaja voi luopua saantonsa osasta ja perintövero määrätään vain itsellä pidetystä osuudesta⁸⁵.

Testamentista voi luopua osittain ottamalla vain osan testamentilla saadusta omaisuudesta vastaan. Tyypillinen tilanne, ja esimerkki osittaisesta testamentista luopumisesta, on omistusoikeustestamentin vastaanottaminen hallintaoikeustestamenttina. Toinen esimerkki usein esiintyvistä tilanteista on sellainen, jossa testamentinsaaja luovuttaa osan testamentilla saadusta omaisuudesta perillisille, jotta nämä eivät moittisi testamenttia.⁸⁶

2.3. Syitä luopumisjärjestelyille

2.3.1. Perinnön siirtäminen sukupolven yli

Useimmiten syy luopumisjärjestelyihin ryhtymiseen on perinnön siirtäminen yhden sukupolven yli ja tätä kautta saavutetut veroedut. Perinnöstä luopuminen on usein kannattavaa silloin, kun perinnönsaajalla on useampia lapsia. Perintöverotus on progressiivista, joten perintö kannattaa jakaa niin moneen osaan

⁸⁴ Puronen 2011, s. 108–109.

⁸⁵ Puronen 2011, s. 110.

⁸⁶ Rabinä 2014, s. 336.

kuin mahdollista⁸⁷. Mitä enemmän on lapsia, sitä useampaan osaan perintö jakautuu ja sitä pienempi on perintöverojen yhteismäärä.⁸⁸

Toinen veroetu seuraa siitä, että perinnöstä luopumalla ei samasta omaisuudesta tarvitse maksaa perintöveroja kahteen kertaan. Perintö voidaan siirtää suoraan yhden sukupolven yli. Tällöin lapsenlapsi saa suoraan perinnön isovanhemmaltaan sen sijaan, että perintö menisi ensin lapsen vanhemmalle ja vasta hänen kuoltuaan lapselle.⁸⁹

Perinnöstä luopumista puoltaa myös se, että esimerkiksi kiinteistöjen ja muun omaisuuden arvo usein nousee ajan kuluessa. Perinnöstä luopumalla omaisuus saadaan siirrettyä perittävän lapsenlapsille niin, että he maksavat perintöverot omaisuuden perimyshetken arvon mukaan.⁹⁰

2.3.2. Ylivelkainen perillinen

Perillisen ylivelkaisuus on myös yleinen syy perinnöstä tai testamentista luopumiselle. Luopumisjärjestelyillä on perillisen näin halutessa mahdollista varmistaa, ettei perintö- tai testamenttisaanto mene velkojille. Perintö- tai testamenttiomaisuutta ei voida ulosmitata velalliselta, jos tämä on luopunut perinnöstä tai testamentista joko perittävän eläessä tai tämän kuoleman jälkeen⁹¹. Luopuminen on mahdollista, vaikka perillinen tai testamentinsaaja olisi konkurssissa. Tällöin luopumisen on tapahduttava kolmen kuukauden sisällä siitä, kun perillinen on saanut tietää perittävän kuolemasta.⁹²

Velallisperillisen luopumisen tulee tapahtua kirjallisesti ja ilman ehtoja. Velallisen tehokkaan perinnöstä tai testamentista luopumisen voi estää vain ulosmittauspäätöksellä. Jos ulosottomies on tehnyt ulosmittauspäätöksen ennen kuin

⁸⁷ Rehn 2008, s. 63.

⁸⁸ Koponen 2014, s. 24.

⁸⁹ Koponen 2014, s. 24.

⁹⁰ Lindholm 2014, s. 142.

⁹¹ Ks. UK 4:81, jossa on säädetty edellytykset velallisen oikeuteen suojata testamentti- tai perintösaanto velkojilta.

⁹² Koponen 2014, s. 24–26.

velallinen on luopunut perinnöstä tai testamenttisaannostaan, ei omaisuudesta voi enää luopua. Tämän vuoksi moni ulosotossa oleva perillinen luopuu perinnöstä jopa ennakkoon, perittävän vielä eläessä. Jos velkaantunut luopuu perinnöstä tai testamentista, saattaa luopumisella olla negatiivisia vaikutuksia velkajärjestelyyn pääsemisen tai sen raukeamisen kannalta. Velallinen heikentää maksukykyään, kun hän luopuu perinnöstä tai testamentista. Tätä pidetään velkojaa vahingoittavana menettelynä. Silti luopuminen ei ole ehdoton este velkajärjestelylle, vaan asiaa punnitaan tapauskohtaisesti.⁹³

2.3.3. Miksi tehdä testamentti omille perillisille?

Omat perilliset saavat perinnönjättäjän kuoltua tämän omaisuuden suoraan lain nojalla. Koska testamentista voi luopua tehokkaasti osittain, mutta perinnön kohdalla tämä ei ole mahdollista, voidaan testamentin tekemisellä laajentaa omien perillisten päätäntävaltaa perinnön suhteen. Testamentti on perintöverosuunnittelun näkökulmasta kannattavaa tehdä esimerkiksi silloin, kun perinnönjättäjällä on enemmän kuin yksi rintaperillinen ja rintaperillisillä on omia jälkeläisiä⁹⁴. Testamentin tekemisellä voidaan antaa perillisille mahdollisuus perintöverosuunnitteluun myös perinnönjättäjän kuoltua.

Jos päätetään tehdä testamentti omille perillisille, se on syytä tehdä niin, että se sisältää vaihtoehtoja ja tahdonilmaisuja, jotka mahdollistavat perillisille osittaisen testamentista luopumisen⁹⁵. Tällaisesta esimerkki on sisällyttää testamenttiin määräys ”Testamentinsaajilla on myös oikeus ottaa testamentti halutessaan vastaan joko osaksi tai kokonaan perintökaaren 12 luvun tarkoittamana käyttöoikeustestamenttina, jolloin omistusoikeus varallisuuteen tältä osin menee testamentinsaajan sijaan tuleville rintaperillisille”⁹⁶.

⁹³ Aarnio – Kangas 2009, s. 653–654 ja 726–727.

⁹⁴ Rabinä 2014, s. 343.

⁹⁵ Koponen 2014, s. 27.

⁹⁶ Ossa 2010, s. 45.

Esimerkkitilanteella voidaan selvittää oman perillisen osittaisesta testamentista luopumisesta seuraavaa veroetua.

Esimerkki. Sarin, 62 vuotta, äiti on kuollut. Sari on äitinsä ainoa perillinen. Äidin kuolinpesään kuuluu rahaa 100 000 euroa, asunto-osake 200 000 euroa ja kesämökki 100 000 euroa. Sari haluaa luopua perinnöstä kahden lapsensa hyväksi, mutta hän haluaisi pidättää itsellään hallintaoikeuden kesämökkiin. Mikäli Sari luopuisi äitinsä perinnöstä tällä tavoin, hän maksaisi koko perinnöstä perintöveroa 57 500 euroa. Lisäksi Sarin kaksi lasta maksaisivat lahjaveroa koko omaisuudesta. Tästä kuitenkin vähennettäisiin Sarin kesämökkiin pidättämän hallintaoikeuden arvo. Hallintaoikeus lasketaan Sarin iän mukaan määräytyvällä kertoimella 9, jolla kerrotaan kesämökin vuotuinen tuotto 3 prosenttia. Näin saadulla 27 prosentilla kerrotaan mökin arvo 100 000 euroa ja saadaan hallintaoikeuden arvoksi 27 000 euroa. Tämä hallintaoikeuden arvo vähennetään lahjan arvosta lahjaverotusta toimitettaessa. Sarin lapset maksaisivat siis kumpikin lahjaveroa 23 880 euroa. Omaisuudesta maksettaisiin kaikkineen perintö- ja lahjaveroa yhteensä 105 260 euroa.

Mikäli Sarin äiti olisikin tehnyt Sarin hyväksi testamentin, joka mahdollistaisi Sarille osittaisen testamentista luopumisen, muodostuisi verorasitus seuraavanlaiseksi. Mökin hallintaoikeus on Sarille verovapaa, eli Sari ei maksaisi laisinkaan perintöveroja. Koko perintö verotettaisiin Sarin lapsilla heidän saamansa puoliosuuden mukaisesti eikä lahjaverotus tulisi tapauksessa lainkaan kysymykseen. Lapsenlapset maksaisivat myös perintöveroa ensimmäisen veroluokan mukaan, kuten Sarikin olisi maksanut. Sarin lapsien perintösaannoista vähennettäisiin Sarin kesämökkiin pidättämän hallintaoikeuden arvo. Hallintaoikeuden arvo lasketaan perintöverotuksessa samoin kuin lahjaverotuksessa. Molemmat Sarin lapset maksaisivat siis perintöveroa 21 610 euroa. Omaisuudesta maksettaisiin kaikkineen perintöveroa 43 220 euroa.

Omalle perilliselle testamentin tekemällä olisi esimerkin tapauksessa mahdollista säästää perintö- ja lahjaverossa yhteensä 62 040 euroa. Osittainen perin-

nöstä luopuminen tulisi esimerkin tilanteessa verotuksessa yli puolet kalliimaksi kuin osittainen testamentista luopuminen.

3. Nykyinen oikeustila perintöverotuksessa

3.1. Perintöverovelkasuhteen syntymishetki ja perintöön tai testamenttiin ryhtyminen

Perintöverovelkasuhteen syntymishetki on luopumisjärjestelyiden kannalta oleellinen, koska se vaikuttaa siihen, katsotaanko luopuminen tehottomaksi vai tehokkaaksi. Tehokas luopuminen edellyttää sitä, ettei perinnön- tai testamentinsaaja ole ryhtynyt perintöön tai testamenttiin.

Velvollisuus perintöveron suorittamiseen alkaa perinnönjättäjän kuolemasta. Ratkaiseva ajankohta perillisen tai testamentinsaajan verovelvollisuuden alkamiselle on siis pääsääntöisesti perinnön- tai testamentinjättäjän kuolinpäivä. Perilliseltä tai testamentinsaajalta odotetaan aktiivista toimintaa saannon vastaanottamiseksi tietyn ajan kuluessa perinnön- tai testamentinjättäjän kuolemasta. Jos näin ei menetellä, saajan oikeus vanhentuu⁹⁷. Jos oikeus on vanhentunut, ei myöskään perintöverovelkasuhdetta ole syntynyt. Tällöin perintöverotukselle ei ole perustetta.⁹⁸

Perillisen tai testamentinsaajan disponointi eli ryhtyminen perintöön on hetki, jolloin perintöverovelvollisuus lopullisesti syntyy. Disponointia ei vielä ole se, jos perillinen on ottanut pesän hoitoonsa tai osallistunut perinnönjakoon tai perunkirjoitukseen. Perintöön ryhtymisenä pidetään sitä, jos perillinen tai testamentinsaaja saa omaisuutta tai varallisuuspitoista oikeutta haltuunsa. Se onko perintöön ryhdytty, on aina näyttökysymys. Koska verotusprosessi on kirjallista, saatava verovelvollisuuden syntyhetken ajoittaminen olla usein vaikeaa.⁹⁹ Yksinkertaistaen voisi sanoa, että jos perillinen on ryhtynyt käyttämään omistajan ominaisuudessa saannon objektin omistajalle kuuluvia oikeuksia, on kysymys pesään ryhtymisestä¹⁰⁰. Perintöverotuksessa verovelvollisuuden alkamisajankoh-

⁹⁷ Ks. PK 16 luku. Luvussa on säädetty toimista, joihin saajan on ryhdyttävä, jottei hänen oikeutensa vanhentuisi.

⁹⁸ Puroinen 2011, s. 94–95.

⁹⁹ Puroinen 2011, s. 96.

¹⁰⁰ Ossa 2010, s. 38.

tana pidetään siis kuolinhetkeä, mutta lopullisesti perintöverovelvollisuus syntyy, kun perinnön- tai testamentinsaaja on ryhtynyt saantoonsa.

Vero-oikeudessa osittaisen perinnöstä luopumisen kohdalla on pitkään vallinnut yksimielisyyttä siitä, että perinnöstä ei voi luopua tehokkaasti jos luopuminen käsittelee vain perinnön osan. Tällöin luopujan on katsottu ryhtyneen koko perintöosuuteensa. Osittaisen testamentista luopumisen kohdalla taas testamentinsaajan luopumista saantonsa osasta ei ole pidetty koko testamenttisaantoon ryhtymisenä.¹⁰¹

3.1.1. Tehokas ja tehoton luopuminen

Perinnöstä tai testamentista luopuminen on verotuksessa tehokas, jos luopujan ei katsota ryhtyneen saantoonsa. Perintöverovelkasuhde syntyy perittävän ja luovutuksensaajan välille, eikä luopujasta tule verovelvollista.¹⁰² Jotta luopuminen on tehokas, sen pitää tapahtua ilman määräystä edunsaajasta tai korkeintaan edunsaajaksi saa määrätä omat sijaantulooperilliset. Sijaantulijat määräytyvät perintökaaren lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan. Vain sijaantulooperillisten hyväksi tapahtuva luopuminen on tehokas.¹⁰³

Tehottomassa luopumisessa luopujan katsotaan ryhtyneen saantoonsa ja perintöverovelkasuhde syntyy luopumisesta huolimatta. Tehoton luopuminen johtaa myös lahjaverovelkasuhteen syntymiseen luovutuksensaajalle.¹⁰⁴ Tämän vuoksi tehottoman luopumisen sanotaan johtavan kaksinkertaiseen verotukseen, sillä luopuja maksaa perintöverot koko saannosta ja luovutuksensaaja maksaa lahjaverot saamastaan osuudesta.

Perinnöstä ja testamentista voi luopua siis sekä tehokkaasti että tehottomasti. Jaolla tehokkaaseen ja tehottomaan luopumiseen kuvataan nimenomaan luopu-

¹⁰¹ Puronen 2011, s. 103 ja 110.

¹⁰² Puronen 2011, s. 96–97.

¹⁰³ Ossa 2010, s. 38.

¹⁰⁴ Puronen 2011, s. 97.

pumisen vaikutuksia perintöverovelkasuhteen syntymiseen. Kyseinen jako on puhtaasti vero-oikeudellinen luomus, eikä se ulotu jäämistöoikeuteen.¹⁰⁵

3.2. Osittainen perinnöstä ja testamentista luopuminen ja oikeuskäytäntö

3.2.1. Verotuksessa vakiintunut oikeuskäytäntö

Verotuksessa vakiintunut oikeuskäytäntö on tehnyt selväksi sen, että osittain perinnöstä luopuva joutuu maksamaan perintöveron koko perintöosuudesta ja sijaisperillinen saa mahdollisesti veronalaisen lahjan. Testamentinsaaja taas voi luopua testamentista osittain ja maksaa perintöveron vain itselle jäävästä testamenttiomaisuudesta ja luovutuksensaajalle määrätään perintövero hänen luopujalta saamastaan osuudesta.¹⁰⁶

Edellä esitetyn ratkaisulinjan mukaisesta oikeuskäytännöstä on esimerkkinä korkeimman hallinto-oikeuden päätös vuodelta 1969, joka koskee osittaista perinnöstä luopumisesta.

KHO 1969 II 601. Se seikka, että perillinen perunkirjoituksessa oli ilmoittanut luopuvansa perintöoikeudestaan osaan jäämistöön kuuluvasta omaisuudesta, ei vapauttanut häntä suorittamasta perintöveroa tuosta osasta.

Osittainen luopuminen testamenttisaannosta on perintöverotusta koskevassa vanhemmassa oikeuskäytännössä tullut esiin lähinnä kaksissa erilaisissa tapauksissa. Ensimmäiset koskevat testamentinsaajan luopumista osasta saantoon rintaperillisten hyväksi, jotta nämä luopuisivat moittimasta testamenttia.

KHO 1959 II 448. Testamentinsaajan äidin, joka oli testamentintekijän lähin perillinen, hyväksyttyä testamentin sillä ehdolla, että testamentinsaaja suoritti sisaruksilleen 5 000 000 markkaa, testamentinsaajan, jolle testamentilla oli määrätty 7 819 860 markan arvoinen omaisuus, katsottiin ole-

¹⁰⁵ Puronen 2010, s. 476.

¹⁰⁶ Rabinä 2014, s. 336.

van velvollinen suorittamaan perintöveroa ainoastaan 2 819 860 markan omaisuudesta.

Toiset tapaukset taas koskevat testamentinsaajan luopumista omistusoikeudesta samalla kun luopuja pidättää itsellään hallinta- tai tuotto-oikeuden omaisuuteen.

KHO 1978 II 635. Puolisot olivat tehneet keskinäisen omistusoikeustestamentin. Kun leski oli puolisonsa kuoleman jälkeen perunkirjoituspäivänä merkinnyt testamenttiin tyytyvänsä omistusoikeuden sijaan täyteen käytö- ja hallintaoikeuteen pesän omaisuuteen ja perilliset olivat hyväksyneet testamentin näin muutettuna, lesken katsottiin luopuneen testamentista siten, ettei hänelle voitu määrätä perintöveroa puolisonsa jälkeen.

Miksi oikeuskäytäntö on vakiintunut siihen, että testamentista osittain luopuminen on alettu sallia tehokkaana? Perimmiltään kysymys on siitä ajatuksesta, että testamentintekijän tahto on ollut jokin. Testamentti on yksinomaan tekijänsä tahdonilmaus ja yksipuolinen sellainen. Kun testamentintekijä kuolee, joissain tapauksissa vasta silloin testamentinsaajat saavat tietoonsa, että heille on testamentattu omaisuutta. Testamentti on saajansa hyväksi tehty ja saajalla on oikeus vedota siihen. Saaja voi päättää vapaasti, miltä osin sen haluaa vastaanottaa vai haluaako vastaanottaa sitä ollenkaan. Osittainen luopuminen myös hyödyttää muita testamentinsaajia tai perillisiä, koska testamentti on voinut loukata jotakin saajapuolta. Testamentista luopuminen osittaisena on alun perin alettu sallia esimerkiksi tilanteissa, joissa testamentinsaaja luopuu osasta saantoaan rintaperillisten hyväksi, jotta nämä luopuisivat moittimasta testamenttia. Koska on mahdollista tehdä testamentti, jolla voi ohittaa lakimääräiset perilliset, ei olisi välttämättä oikein, että testamentista luopuminen tehtäisiin verotuksellisesti kannattamattomaksi. Kun osittainen luopuminen on sallittua, on mahdollista tasata ilman veroseuraamuksia se, että joku saa muita enemmän.

Osittaista testamentista luopumista käsittelevässä uudemmassa oikeuskäytännössä keskeisiksi tarkastelukysymyksiksi ovat nousseet seuraavat asiat. Katso taanko saanto testamentin vai perinnön nojalla tullee? Voidaanko luopumisjärjestely katsoa veron kiertämiseksi eli voidaanko sen kohdalla soveltaa perin-

tö- ja lahjaverolain veronkiertämisnormia? Tätä problematiikkaa koskettavia korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuja löytyy kaksi vuodelta 2009 sekä yksi vuodelta 2013.

3.2.2. Osittainen testamentista luopuminen, testamentti- vai perintösaanto

Jotta osittainen testamentista luopuminen on perintöverotuksellisesti tehokas, on rintaperillisten kohdalla ratkaisevaa se, katsotaanko saanto testamenttisaannoksi vai perintösaannoksi. Oikeuskäytännössä on pyritty siihen, että muodon sijaan vaikutus olisi ratkaiseva¹⁰⁷. Niinpä pelkkä asiakirjan nimeäminen testamentiksi ei riitä. Testamentilla pitää antaa määräyksiä, jotka selvästi muokkaavat perillisen saantoa siitä, mitä se muutoin olisi perintökaaren mukaisen perintöoikeuden nojalla¹⁰⁸. Eli jos perillisille halutaan antaa mahdollisuus luopua testamenttisaannosta osittain, pitää testamentilla muovata perintösaantoa riittävästi niin, että se luokitellaan testamenttisaannoksi¹⁰⁹. Korkeimman hallinto-oikeuden lyhyenä ratkaisuselosteena julkaistu ratkaisu KHO 3.2.2009 taltio 256 toimii esimerkkinä siitä, milloin pelkkä testamentti -nimitys ei ole riittävä.

KHO 2009 T:256. A oli äitinsä ainoa lakimääräinen perillinen. Äidin tekemän testamentin mukaan A sai omistusoikeuden kaikkeen omaisuuteen. Sen lisäksi testamentti sisälsi ainoastaan A:n aviopuolison avio-oikeutta koskevan määräyksen. Kun tällä avio-oikeutta koskevalla määräyksellä ei ollut sellaista vaikutusta A:n asemaan perillisenä, että A:n perintöverotuksessa voitaisiin katsoa vastaanottavan perinnön testamentinsaajana eikä suoraan lakimääräistä perimystä koskevien säännösten nojalla, niin, mikäli A pidätti hallintaoikeuden asunto-osakkeeseen ja kiinteistöön, hänen oli katsottava ryhtyneen perintöön ja omistusoikeudesta luopuminen asuinhuoneiston hallintaan oikeuttavien osakkeiden ja kiinteistön osalta kahden lapsen hyväksi oli katsottava A:lta tulleiksi lahjoiksi lapsille. Ennakkoratkaisu. Perintö- ja lahjaverolaki 1, 5 ja 33 a §.

¹⁰⁷ Puronen 2010, s. 483.

¹⁰⁸ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 185.

¹⁰⁹ Rabinä 2014, s. 342–343.

Ratkaisussa A eli verovelvollinen olisi perinyt äitinsä omaisuuden suoraan lain nojalla ilman testamenttiakin. Testamentin sisältö oli lähes suoraan samansisältöinen kuin mitä verovelvollisen perintösaanto olisi ollut. Ainoa ero perintösaantoon verrattuna oli se, että testamentissa suljettiin pois verovelvollisen puolison avio-oikeus omaisuuteen. Testamentti ei siis vaikuttanut verovelvollisen omaan perintösaantoon mitenkään. Tämän vuoksi korkein hallinto-oikeus katsoi, ettei testamentti ollut muokannut perintösaantoa siitä, mitä se olisi ollut ilman testamenttia. Testamenttisaanto katsottiin tapauksessa perintösaannoksi testamentin olemassaolosta huolimatta. Ratkaisu koski verovelvollisen hakemaa ennakkoratkaisua. Jos verovelvollinen olisi ratkaisun jälkeen toteuttanut suunnitelmansa, eli pidättänyt hallinto-oikeuden asunto-osakkeeseen ja kiinteistöön ja luopunut muuten koko omaisuudesta, olisi luopuminen katsottu verotuksessa tehottomaksi. Verovelvollinen olisi maksanut perintöverot koko omaisuudesta ja verovelvollisen lapset olisivat saaneet veronalaiset lahjat.

Myös korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisussa KHO 2009:104 käsiteltiin osittaista testamentista luopumista. Testamentista on mahdollista luopua perintöverotuksessa osittain ja silti tehokkaasti, mutta tehokas osittainen luopuminen perinnöstä ei ole mahdollista. Ratkaisun ytimeksi muodostui tässäkin se, pidetäänkö saantoa testamentti- vai perintösaantona. Ratkaisussa A ja B olivat tehneet testamentin, jossa oli annettu valinnanvaltaa testamentinsaajalle. Testamentti oli tehty todennäköisesti juuri verosuunnittelutarkoituksessa.¹¹⁰ Tapauksen julkaistusta selostusosasta selviää tarkemmat taustatiedot.

KHO 2009:104. A oli puolisonsa B:n kanssa tekemässään testamentissa määrännyt muun ohella, että mikäli A kuolee ensiksi saavat kaiken hänen varallisuutensa täydellä omistusoikeudella - sen jälkeen kun B:lle tuleva tasinko on maksettu - rintaperilliset eli lapset C, D ja E niin, että kunkin osuus on yhtä suuri. Testamentissa oli lisäksi määrätty, että testamentinsaajilla oli myös oikeus ottaa testamentti halutessaan vastaan joko osaksi tai kokonaan perintökaaren 12 luvun tarkoittamana käyttöoikeustestamenttina, jolloin omistusoikeus varallisuuteen tältä osin oli menevä testamentinsaajan sijaan tuleville rintaperillisille. C oli testamentin ilmaiseman

¹¹⁰ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 184–185.

tahdon ja valintaoikeuden perusteella ottanut vastaan testamenttiosuudesta kahdeksan kymmenesosaa (8/10) omistusoikeudella ja kaksi kymmenesosaa (2/10) käyttöoikeudella sekä D oli vastaanottanut testamenttiosuuteensa ainoastaan käyttöoikeuden. Käyttöoikeuden alaisen omaisuuden omistusoikeus oli testamentin mukaan mennyt C:n ja D:n rintaperillisille, jotka olivat heidän sijaantuloperillisiiään ja joita oli siltä osin kuin he olivat saaneet omistusoikeuden perintöverotettu A:n jälkeen.

Perintö- ja lahjaverolain 33 a §:n veronkiertosäännöstä ei voitu soveltaa A:n testamenttiin. A:n rintaperillisten saannot olivat testamenttisaantoja. Koska C ja D olivat ilmoittaneet vetoavansa testamenttiin vain osittain ja kun heidän ryhtymisensä oli rajoittunut vain siihen määrään, jonka he olivat ilmoittaneet vastaanottavansa, he olivat tehokkaasti luopuneet osittain testamentista. Perintö- ja lahjaverolaki 1 § 1 momentti, 2 § 2 momentti, 5 §, 6 § ja 33 a §.

Vaikka testamentissa noudatettiin tasajaon periaatetta, pidettiin ratkaisussa perillisten saantoja testamenttisaantoina¹¹¹. Tämän vuoksi osittainen luopuminen oli mahdollista, eikä lahjaverotus luovuttujen saanto-osien kohdalla tullut kysymykseen.

Lyhennelmässä mainittujen määräysten lisäksi testamentissa oli määräyksiä muun muassa rintaperillisten puolisoiden avio-oikeudesta, omaisuuden laadullisesta jaosta, lakiosan maksamisesta rahana, testamentin toimeenpanijasta ja elinaikana annettujen lahjojen ennakkoperintöluonteesta. Testamentissa oli tarkat määräykset testamentinsaajista, mutta testamenttisaannon suuruudesta perillisille oli jätetty hyvin suuri määräämisvalta. Rintaperillisten valintavaltaa testamenttisaannon suuruudelle oli rajoitettu siten, että he voivat joko ottaa vastaan koko perinnön täydellä omistusoikeudella tai voivat ottaa vastaan vain perintökaaren 12 luvun tarkoittaman käyttöoikeuden testamentattuun omaisuuteen. Käyttöoikeuden vastaanottamisella omistusoikeus siirtyisi suoraan perillisen omille perillisille.¹¹²

¹¹¹ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 185.

¹¹² Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 185.

Vaikka testamenttausvaltaa oli tapauksessa delegoitu testamentinsaajille, ei tätä voida pitää syynä testamentin mitättömäksi katsomiseen. Tapauksessa testamentintekijän tarkoitus on näyttänyt olevan päätösvallan antaminen rinta-perillisilleen siitä, onko perillisellä itsellään tarvetta perintöomaisuudelle vai luopuako ainakin joltain osin perinnöstä omien perillisten hyväksi. Testamentti voidaan nähdä kypsän harkinnan tuloksena, eikä vain standardijälkisäännöksenä.¹¹³

Vaikka omille perillisille olisi tehty testamentti, voidaan heidän saantonsa katsoa olevan joko perintösaanto tai testamenttisaanto. Jotta saantoa ei katsottaisi perintöoikeuden nojalla vaan testamentilla tulleeeksi, pitää testamentilla olla varallisuusvaikutuksia perillisen perintöoikeudelliseen asemaan¹¹⁴. Testamenttisaannon pitää siis olla erilainen siitä saannosta, mitä perillinen suoraan lain nojalla saisi perintönä. Suoraan oikeuskäytännön perusteella voi sanoa varmaksi ainakin sen, ettei pelkkä perillisen aviopuolison avio-oikeuden poissulkeva määräys testamentissa riitä tekemään saantoa testamenttisaannoksi¹¹⁵. Tällainen tilanne oli ratkaisussa KHO 2009 T:256. Ossan mukaan riittävää on ottaa testamenttiin määräys ”Testamentinsaajilla on myös oikeus ottaa testamentti halutessaan vastaan joko osaksi tai kokonaan 12 luvun tarkoittamana käyttöoikeustestamenttina, jolloin omistusoikeus varallisuuteen tältä osin menee testamentinsaajan sijaan tuleville rintaperillisille”¹¹⁶.

KHO:n ratkaisun 2009:104 testamentissa oli kuitenkin määrätty myös rintaperillisten osuuksiin sisällytettävien omaisuuslajien kohdentumisesta, vaikkei testamentilla varsinaisesti muutettukaan tasajakoa perillisten välillä¹¹⁷. Täysin varmaa ei siis välttämättä ole luottaa pelkkään edellä esitettyyn käyttöoikeutta koskevaan määräyslausekkeeseen. Mitä enemmän testamenttisaantoa on muokattu perintösaannosta, sitä varmemmilla vesillä näytettäisiin liikkuvan. Verohallin-

¹¹³ Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 186.

¹¹⁴ Verohallinto 2014.

¹¹⁵ Tämä sanotaan myös Verohallinnon kannanotossa, ks. tarkemmin Verohallinto 2014.

¹¹⁶ Ossa 2010, s. 45.

¹¹⁷ Myös kirjassa Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 99, sanotaan, ettei tasajaon periaatteesta tarvitse poiketa, mutta esimerkiksi määräys tietyn omaisuususerän sijoittamisesta tietyn perillisen osuuteen muovaa riittävästi jäämistöosuutta, että saantoa voidaan pitää testamenttisaantona.

non kannanotto asiasta sanoo, että jos testamentilla ei ole ollut tarkoitus muuttaa perillisen perintökaaressa säädettyä oikeusasemaa, katsotaan saanto perintösaannoksi¹¹⁸.

Verotusta toimitettaessa saannon katsominen testamentti- tai perintösaannoksi tulkitaan jokaisen tapauksen kohdalla erikseen. Mitään tarkkoja sääntöjä siitä, mitä määräyksiä omille perilliselle osoitetusta testamentista kuuluisi löytyä jotta saanto katsottaisiin heille testamenttisaannoksi, ei ole kukaan ainakaan tiettävästi listannut. Oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden perusteella ainakin määräykset testamentinsaajan mahdollisuudesta ottaa testamentti vastaan käyttöoikeus-testamenttina omistusoikeuden sijaan sekä tietyn omaisuuserän sijoittaminen tietyn perillisen osuuteen, ovat vaikuttaneet olleen määräyksiä, jotka ainakin yhdessä muokkaavat tarpeeksi perillisen saantoa lain nojalla tulevasta perintösaannosta.

3.2.3. Lakiosan vaatiminen osittain

Ratkaisussa KHO 2013:52 tuli taas arvioitavaksi perintö- ja testamenttisaannon välinen rajanveto, saantoon ryhtyminen ja suhde luopumista koskevaan käytäntöön¹¹⁹. Perilliset vaativat lakiosaa vain osittain ja näin tekemällä siis myös luopuivat osasta lakiosaa. Ratkaisussa tuli pohdittavaksi myös veronkiertonormin soveltuvuus asiassa. Ratkaisun lyhennelmästä selviää tapauksen sisältö tiivistettynä.

KHO 2013:52. Isovanhempi oli tehnyt testamentin kolmen lapsensa A:n, B:n ja C:n lasten hyväksi. Kun A, B ja C aikoivat vaatia vain osan heille lakisääteisesti kuuluvasta lakiosasta, heidän ei näin tehdessään katsottu ryhtyvän täyteen lakiosaansa, josta he sitten osittain luopuisivat, vaan he ryhtyivät ainoastaan vaatimaansa lakiosan määrään. Kysymys ei ollut osittaisesta perinnöstä luopumisesta eikä myöskään veronkierrosta. En-

¹¹⁸ Verohallinto 2014.

¹¹⁹ Rabinä 2014, s. 339.

nakkoratkaisu. Äänestys 3+1–1. Perintö- ja lahjaverolaki 1 §, 5 § ja 33 a §.

Kysymys lakiosan osittaisesta luopumisesta tuli arvioitavaksi, kun yksi lapsista haki asiassa ennakkoratkaisua perintöverotukseen verotoimistosta. Perinnönjättäjän lapsi eli verovelvollinen kysyi hakemuksessaan, tulisiko hänelle perintövero maksettavaksi lakiosan laskennallisesta määrästä, vaikka hän vaatisi sitä vain 19 990 euroon asti. Verovelvollinen pyysi ennakkoratkaisua lisäksi siihen, tulkitaanko lakimääräisen lakiosan ja vaaditun määrän erotus lahjaksi. Asiasta annetun ennakkoratkaisun mukaan verovelvollisen perintöosuudeksi katsottiin esitetynlaisessa tilanteessa vain 19 990 euroa. Veronsaajien oikeudenvallontayksikkö valitti ennakkoratkaisusta ensin hallinto-oikeuteen ja sieltä edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Korkein hallinto-oikeus päätyi asiassa ratkaisuun, jonka mukaan tällaisissa tilanteissa perintöverot määrätään sen mukaan, miten kukin vastaanottaa omaisuutta. Tapauksessa perinnönjättäjä oli tehnyt leskensä hyväksi hallinto-oikeustestamentin ja muuten testamentannut omaisuutensa lapsenlapsilleen. Koska perinnönjättäjä oli näin tehnyt lastensa lakiosasuojaa rikkovan testamentin, oli rintaperillisillä oikeus vaatia lakiosaansa. Korkein hallinto-oikeus päätyi katsantokantaan, jossa lakiosaperillisten ei katsottu ryhtyvän täyteen lakiosaansa, jos he vaativat siitä vain osan. Ratkaisun perusteella osittainen lakiosasta luopuminen ilman kahdenkertaista verotusta on mahdollista.¹²⁰ Siitä onko tämä perusteltua, voidaan olla eri mieltä, sillä lakiosa voidaan myös nähdä osana perintöä ja näin perintösaantona kaikissa tapauksissa. Tällöin osittainen luopuminen ei olisi mahdollista ilman koko lakiosasta maksettavaa perintöveroa ja sijaantuloperillisen saannostaan maksamaa lahjaveroa.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisua edeltäneessä Kuopion hallinto-oikeuden 25.2.2011 antamassa ratkaisussa, taltio 11/0109/1, lakiosasta osittain luopumisen rinnastamista osittaiseen testamentista luopumiseen perusteltiin seuraavasti:

¹²⁰ Koponen 2014, s. 27.

Siitä huolimatta, että lakiosa on osa perintöosuutta, lakiosaoikeus ei kuitenkaan sisällä oikeutta vaatia jaossa tiettyä omaisuutta. Lakiosa voidaan nimittäin suorittaa rahassa, ellei testaattori ole tätä nimenomaisesti kieltänyt. Testamentilla ja lakiosan saamisella on se yhteinen piirre, että molemmat vaativat erillistä kirjallista aktiivisuutta. Kun lisäksi otetaan huomioon, että lakiosan vaatiminen on tavallaan reagointi testamenttiin ja koska testamenttia tehtäessä on mahdollista määrittää, saako testamentinsaaja maksaa lakiosan rahana ja antaa muitakin määräyksiä lakiosan suorittamisen osalta, voidaan edellä mainituin syin puoltaa osittaiseen lakiosaan vetoamisen kohtelemista samoin kuin osittaiseen testamenttiin vetoamisen.

Ennakkoratkaisuhakemuksessa selostetuissa olosuhteissa kukin rintaperillinen vaatii lakiosaansa yksilöidysti vain 19 990 euron määrään saakka eli osittain. Mainitun määrän ylittävältä osalta rintaperilliset luopuvat heille muutoin kuuluvasta lakiosasta ja hyväksyvät tältä osin testamentin. Perillisten ei voida katsoa ennen osittaista luopumistaan ryhtyneen sellaisiin toimiin, että heidän olisi katsottava ottaneen vastaan koko lakiosansa. Kun rintaperilliset ilmoittavat vetoavansa lakiosaan vain osittain, heidän ryhtymisensä rajoittuu vain siihen määrään, jonka he ilmoittavat vastaanottavansa. Näin ollen kunkin rintaperillisen perintöosuus on 19 990 euroa ja muu perintö eli loppuosa lakiosasta on verotettava testamentinsaajilla.

Koska korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu syntyi äänestämällä, on tapauksessa keskeistä tutkia enemmistön ja vähemmistössä olleen jäsenen perusteluita. Eriävän mielipiteen jättänyt olisi kumonnut hallinto-oikeuden päätöksen ja katsonut perintösaannon määräksi sen lakiosan määrän, johon rintaperillisillä oli lakisääteisesti oikeus. Hänen mukaansa rintaperillisten perintöverotus tulisi toimittaa tämän mukaisesti ja testamentinsaajille tulisi määrätä lahjaverot. Rintaperilliset siis maksaisivat perintöverot koko lakiosastaan ja lapsenlapset eli testamentinsaajat maksaisivat lahjaverot saamastaan omaisuudesta, eli 19 990 euron jälkeen jäävästä lakiosan osuudesta. Perusteluissaan eriävän mielipiteen jättänyt toteaa, että lakiosan suuruus määräytyy perintöosasta, jonka rintaperillinen olisi saanut lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan ilman testamenttia. Näin ollen lakiosa on osa perintöä. Sen vuoksi rintaperillisen lakiosavaatimusta,

joka käsittää vain osan hänelle lakimääräisesti kuuluvasta lakiosasta, on pidettävä perintöverovelkasuhteen synnyttävänä määräämistoimena. Lakiosavaatimuksella, lakiosavaatimuksen muotomääräyksillä tai mahdollisilla lakiosaa koskevilla ehdoilla testamentissa ei ole merkitystä asiassa.

Räbinän mukaan vähemmistöön kuuluneen jäsenen kanta vastaa myös vanhaa korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytäntöä. Lisäksi yksityisoikeudellisessa kirjallisuudessa on katsottu, ettei lakiosaperillinen voi luopua perinnöstä sen jälkeen, kun hän on esittänyt vaatimuksen lakiosastaan. Vaatimuksen esittäminen on pidetty ryhtymisenä koko lakiosaan.¹²¹ Kuopion hallinto-oikeuden esittämissä perusteluissa taas lakiosan vaatiminen nähtiin reagoitina testamenttiin. Tämän taas nähtiin puoltavan sitä, että kyseessä on nimenomaan testamentista luopuminen. Tällöin kyseessä ei myöskään voi olla perintöön ryhtyminen, koska on kyse testamenttisaannosta.

Tässäkin tapauksessa, kuten myös ratkaisussa KHO 2009 T:256, ratkaisevassa osassa oli se, katsotaanko perillisten luopuvan perintösaannosta vai testamenttisaannosta. Eri mieltä olleen korkeimman hallinto-oikeuden jäsenen perusteluissa saanto katsottiin perintösaannoksi ja sen vuoksi luopuminen olisi ollut tehoton. Enemmistö taas katsoi saannon testamenttisaannoksi. Enemmistön perustelujen mukaan kysymys ei ole osittaisesta perinnöstä luopumisesta, koska jos lakiosaperilliset vaativat lakiosansa lain mukaan määräytyvää lakiosaansa pienempänä, he eivät ryhdy täyteen lakiosaansa. Heidän ei katsota osittain luopuvan lakiosastaan, vaan he ryhtyvät vain vaatimaansa määrään ja hyväksyvät lakiosaansa loukkaavan testamentin vaaditun määrän ylittävältä osalta. Enemmistön perustelut saannon luonteesta testamenttisaantona perintösaannon sijaan eivät ole kovin laajat tai selkeät. Eriävän mielipiteen jättäneen perustelu siitä, että lakiosan suuruus määräytyy perintöosasta ja jonka rintaperillinen olisi saanut lakimääräisen perimysjärjestyksen mukaan ilman testamenttia, on mielekäs ja ymmärrettävä. Ratkaisua voi arvostella myös siltä kannalta, että siinä olisi tullut pohtia tarkemmin perintö- ja lahjaverolain veronkiertämisnormin soveltuvuutta, johon perehdytään seuraavassa alaluvussa.

¹²¹ Räbinä 2014, s. 341.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu määrittä sen, ettei lakiosaan perustuvaa saantoa aina pidetä perintösaantona verotuksessa. Sekä vuoden 2009 ratkaisujen, että tämän vuoden 2013 ratkaisun valossa supistettiin perintösaantoa koskevaa käytännön alaa ja laajennettiin vastaavasti testamenttisaantoa koskevaa käytäntöä.¹²²

3.2.4. Perintö- ja lahjaverolain veronkiertämissäännös

PerVL 33 a § on veronkiertämisen estämiseen tähtäävä normi, joka sisällytettiin perintö- ja lahjaverolakiin vasta vuonna 1996. Veronkiertämisnormin tarkoituksena on laajentaa verotuksen pohjaa niin, ettei mikään lainsäätäjän siihen kuuluvaksi tarkoittama jää sen ulkopuolelle. Vuoteen 1996 asti katsottiin, että selviin veronkiertämistapauksiin voitaisiin puuttua yleisen näennäisoikeustoimioopin perusteella. Opin mukaan oikeustoimien tulkinnassa todellinen tarkoitus ratkaisee oikeustoimille annetun muodon sijaan. Hyvin korkeaksi muodostunut puuttumiskynnys vaati kuitenkin veronkiertämisnormin lisäämistä perintö- ja lahjaverolakiin.¹²³

Lakinormin säätämisen jälkeen puuttumiskynnys ei ole kuitenkaan liiemmin maldaltunut. Purosen mukaan normin merkitys on nähtävä lähinnä ennalta estävänä. Koska normi on olemassa, on sen soveltamismahdollisuus huomioitava. Mahdollisia soveltamistilanteita perintöverotuksen veronkiertämisnormille ovat testamentin sisältöön, omistajattoman tilan testamenttiin, lesken suojasäännöksiin, ennakkoperintöön tai perinnöstä ja testamentista luopumiseen liittyvät tilanteet.¹²⁴

Perintö- ja lahjaverolain veronkiertämisnormin soveltuvuutta on pohdittu ainakin seuraavissa ja tässä tutkielmassa aiemmin esitellyissä, osittaisesta perinnöstä ja testamentista luopumista koskevissa tapauksissa KHO 2009:104 ja KHO

¹²² Rabinä 2014, s. 343.

¹²³ Puronen 2009, s. 89 ja 91.

¹²⁴ Puronen 2009, s. 89–90.

2013:52. Kummassakin tapauksessa päädyttiin siihen, ettei veronkiertämismenot voida soveltaa.

Ratkaisussa KHO 2009:104 veroasiamies esitti keskeisenä perusteena vaatimukselleen verotuksen oikaisulautakunnan ja hallinto-oikeuden päätösten kumoamisesta seuraavaa:

Perintö olisi tullut rintaperillisille tasaosuuksin jo perintökaaren yleisten jakonormien perustella. Testamentin laatiminen on ollut näennäistoimenpide. Testamentti on tehty reilu kuukausi ennen perittävään kuolemaa ja sen avulla haluttiin minimoida perintövero. Testamentti on laadittu siinä tarkoituksessa, että verosta vapauduttaisiin, eli kysymyksessä on perintö- ja lahjaverolain 33 a §:ssä tarkoitettu tilanne.

Ratkaisun perusteluissa normin soveltuvuutta kommentoitiin seuraavasti:

Perintö- ja lahjaverolain 33 a §:n nojalla on perintöverotuksessa meneteltävä asian varsinaisen luonteen tai tarkoituksen mukaisesti, jos jollekin toimelle on annettu sen todellista sisältöä vastaamaton oikeudellinen muoto. Perintö- ja lahjaverolain 33 a §:n esitöiden mukaan verovelvollisella on aina oikeus valita hänen kannaltaan edullisin menettelyvaihtoehto, jos se vain vastaa oikeustoimen todellista luonnetta ja tarkoitusta sekä sisällöltään että muodollisesti. Veronkiertosäännöstä ei ole oikeuskirjallisuudessa esitetyn käsityksen mukaan katsottu lähtökohtaisesti voitavan soveltaa perinnönjättäjän tekemiin oikeustoimiin. Tässä asiassa vastavaanlainen lopputulos verotuksellisesti olisi saavutettu suoraan A:n toissisältöisellä testamentilla. A olisi jo elinaikanaan voinut myös lahjoittaa kysymyksessä olevan omaisuuden C:n ja D:n sijaantuloperillisille yhdenkertaisin lahjaveroin. Näin ollen ja kun vielä otetaan huomioon, että testamenttisaantoa ei perintö- ja lahjaverolaissa aseteta eri asemaan kuin perintösaantoa ja kun mainittuja saantoja myös siviilioikeudellisesti pidetään samanarvoisinä niin ja kun testamentin tekemistä ylipäättänsäkään ei voida pitää perintö- ja lahjaverolain 33 a §:ssä tarkoitettuna perintöveronkiertämistoimena, A:n rintaperillisten saannot on katsottava testamenttisaannoiksi eivätkä osaksikaan perustu lakimääräiseen perintöoikeuteen. Kun A:n testamentissa C ja D on nimenomaisesti oikeutettu luopumaan osittain testamentista ja samalla määrätty, että luopujien omaisuus on

menevä heidän rintaperillisilleen ja kun C sekä D ovat pidättäneet itselleen elinikäisen testamentissa yksilöidyn käyttöoikeuden testamentissa ilmaistun tahdon ja valintoikeuden mukaisesti, ei voida myöskään katsoa että C:n ja D:n luopumistoimet olisivat tapahtuneet perintö- ja lahjaverolain 33 a §:ssä tarkoitettu tavoin perintöveron kiertämiseksi.

Tapauksessa KHO 2013:52 veronsaajien oikeudenvilvontayksikkö perusti valituksensa hallinto-oikeudelle PerVL 33 a §:ään:

Aiottuun järjestelyyn tulisi soveltaa perintö- ja lahjaverolain 33 a §:ää, vaikka katsottaisiinkin, että osittainen luopuminen lakiosasta olisi tehokasta. Järjestelyyn aiotaan ryhtyä ilmeisesti siinä tarkoituksessa, että perintö- ja lahjaverosta vapauduttaisiin.

Silti ratkaisun KHO 2013:52 perusteluissa veronkiertämismääräyksen soveltuvuuden pohdinta on jäänyt aika suppealle tasolle:

Perintö- ja lahjaverolain 33 a §:n mukaan jos perinnönjakosopimukselle, luovutustoimelle tai muulle perintö- ja lahjaverolaissa vaikuttavalle oikeustoimelle on annettu sellainen oikeudellinen sisältö tai muoto, joka ei vastaa asian varsinaista luonnetta tai tarkoitusta, tai jos on ryhdytty muuhun toimenpiteeseen ilmeisesti siinä tarkoituksessa, että perintö- tai lahjaverosta vapauduttaisiin, on perintö- ja lahjaverotuksessa meneteltävä asian varsinaisen luonteen tai tarkoituksen mukaisesti. ----- Asiassa ei ole ilmennyt sellaisia seikkoja, joiden perusteella perintö- ja lahjaverolain 33 a § tulisi sovellettavaksi.

Veronkiertäminen on lain kiertämistä, jota taas voidaan kuvata menettelynä, joka ei suoraan ole vastoin lain säännösten sanamuotoa, mutta joka tekee säännöksen tarkoituksen tyhjäksi¹²⁵. Miksi sitten testamentin tekeminen omille perillisille sen vuoksi, että osittainen testamentista luopuminen on mahdollista tehokkaana ja osittainen perinnöstä luopuminen ei sitä ole, ei voisi olla veronkiertämistä? Jos testamentti on tehty selkeästi vain siinä tarkoituksessa, että näin testamentin- tai lakiosan saajan on mahdollista vapautua verosta, veronkiertämismääräyksen soveltamista tulisi arvioida tarkemmin. Kuitenkin, kuten ratkai-

¹²⁵ Ossa 2010, s. 41.

sun KHO 2009:104 perusteluissa mainitaan, ei veronkiertämissäännöstä ole oikeuskirjallisuudessa esitetyn käsityksen mukaan katsottu lähtökohtaisesti voitavan soveltaa perinnönjättäjän tekemiin oikeustoimiin¹²⁶.

Testamentintekijän testamenttausvapauteen ei siis voida veronkiertämismääräyksillä puuttua, mutta normin soveltaminen voisi tulla kyseeseen testamentin täytännönpanotoimia arvioitaessa ja erityisesti silloin, kun mukana on perillisten luopumistoimia, jotka voivat muuttaa testamentin alkuperäistä sisältöä. Puronen kommentoi ratkaisuun KHO 2013:52 johtanutta Kuopion hallinto-oikeuden 25.2.2011 tekemää ratkaisua, taltio 11/0109/1, niin, että tapauksen olosuhteissa menettelylle on vaikea keksiä muuta perustetta kuin veron välttäminen. Tapauksessa kyse oli lakiosien vaatimisesta sen määräisinä, että ne jäisivät euro-määräisiltä arvoiltaan verollisten saantojen ulkopuolelle.¹²⁷ KHO ei ole kuitenkaan perusteluissaan nähnyt asiassa seikkoja, joiden perusteella veronkiertämismääräys tulisi sovellettavaksi. Myös Kuopion hallinto-oikeus on tapauksen perusteluissa tuonut esille, ettei osittaista luopumista lakiosasta voida pitää perintö- ja lahjaverolain 33 a §:ssä tarkoitettuna perintöveron kiertämistoimena.

Koska korkein hallinto-oikeus on ollut vastentahtoinen soveltamaan käytännössä perintö- ja lahjaverolain 33 a §:ää, on vielä tällä hetkellä tyydyttävä normin olemassaoloon sen ennaltaehkäisevyyden kannalta. Mielenkiintoista on se, kuinka pitkälle verovelvollisen on osittaisissa luopumisjärjestelyissä mentävä, että korkein hallinto-oikeus viimein perusteluissaan turvautuisi PerVL 33 §:ään. Kärskiikö normin veronkiertämistä ennaltaehkäisevä vaikutus, jos normia ei koskaan käytännössä sovelleta? Toisaalta korkein hallinto-oikeus on jo tehnyt selvän rajauksen siinä, ettei omille perillisille testamentin tekeminen ole veronkiertämistä. Ylipäänsä perinnönjättäjän tekemiin oikeustoimiin ei voida soveltaa veronkiertämismääräyksiä. Tämän vuoksi normin soveltuvuuden pohtiminen tässä yhteydessä on ainakin siltä osin turhaa, mutta testamentinsaajien tekemien luopumistoimien kohdalla normin soveltuvuutta tulisi pohtia tarkemmin.

¹²⁶ Näin esimerkiksi Puronen 2011, s. 440.

¹²⁷ Puronen 2011, s. 105 ja 440.

KHO:n ratkaisussa 2013:52 rintaperilliset vaativat lakiosansa juuri alle sen eumäärän, mistä perintöverollisuus alkaa eli 19 990 euron määräisinä. Kun summa on noin tarkalleen määritelty alle verollisuuden rajan, ei sen suuruuden määrittelylle ole helppo nähdä muuta syytä kuin veron välttäminen. Erityisesti tässä tapauksessa olisi ollut toivottavaa, että korkein hallinto-oikeus olisi ottanut kantaa veronkiertämismääräyksen soveltuvuuteen muutoin kuin toteamalla, ettei asiassa ole ilmennyt sellaisia seikkoja, joiden perusteella perintö- ja lahjaverolain 33 a § tulisi sovellettavaksi. Juuri tällainen perillisten luopumistoimi voisi olla sellainen tapaus, jonka kohdalla veronkiertämismääräyksen soveltuvuus voisi tulla kyseeseen. Koska tässäkin tapauksessa määräyksen soveltamiselle ei ole annettu sijaa, voisi sen kuvitella jo heikentävän määräyksen ennaltaehkäisevää vaikutusta.

Sekä ratkaisussa KHO 2009:104 että ratkaisussa KHO 2013:52 ”veronkierto” kuitenkin löytyy ratkaisua määrittävien 5–6 asianajan joukosta. Tämä taas on määräyksen ennaltaehkäisevyyden ylläpitoa puoltava seikka. Hallituksen esityksessä, jossa esitettiin veronkiertämismääräyksen lisäämistä perintö- ja lahjaverolakiin, todettiin että määräyksen merkitys tulee olemaan lähinnä ennakolta estävä ja että sen soveltaminen käytännössä tulisi kysymykseen melko harvoin¹²⁸. Korkeimman hallinto-oikeuden voidaan nähdä noudattaneen tätä linjaa. Tapauksesta KHO 2009:104 on sanottava, että sen ratkaisutekstissä määräyksen soveltuvuuskysymykselle on annettu paljon tilaa. Vaikka määräyksen soveltaminen on ollut hyvin poikkeuksellista, sille annettiin tätä kautta merkittävästi huomiota.¹²⁹

Veronkiertämismääräys on ollut voimassa perintö- ja lahjaverolaissa kohta melkein kaksikymmentä vuotta, mutta sen soveltamisala on vieläkin monelta osin epäselvä. Linnakangas näkee veronkiertämismääräyksen melko tehottomana ja määräyksen tarkoituksen lähinnä ennalta ehkäisevänä moraalien kohottajana, koska lainsäätäjät on ollut pidättyväinen perintö- ja lahjaveron vuotokohtien tilkitsemisessä veronkiertämismääräyksen avulla¹³⁰. Purosen mukaan veronkiertämismääräys on syytä pitää mielessä suunniteltaessa luopumisjärjestelyitä, sillä se ainakin jossain määrin rajaa mahdollisuuksia niiden toteuttamiseen. Määräyksen so-

¹²⁸ HE 68/1995.

¹²⁹ Puronen 2010, s. 486.

¹³⁰ Linnakangas 2014, s. 103.

veltamisalan epäselvyyden takia Puronen suositteleeikin varmistamaan etukäteen verottajan kannan hakemalla ennakkoratkaisua ainakin ennakoitavissa rajatapauksissa.¹³¹

3.2.5. Ennakkoratkaisu perintöverotuksessa

Perintöveroa koskeva ennakkoratkaisu voidaan hakea vain perinnönjättäjän kuoleman jälkeen. Ratkaisua ei voi hakea perinnönjättäjän eläessä esimerkiksi siitä, miten testamenttia tullaan tulkitsemaan perintöverotuksessa perinnönjättäjän kuoltua. Yleisimpiä perintöverotuksen ennakkoratkaisuja ovat olleet juuri erilaisia luopumisjärjestelyjä koskevat ratkaisut eli testamentista, perinnöstä ja vakuutuskorvauksesta luopumiset. Ennakkoratkaisua perintöveroon voi hakea kuolinpesän osakas, erityisjälkisaädöksen saaja sekä leski, vaikka hän ei olisi kuolinpesän osakas¹³². Ennakkoratkaisua eivät voi hakea luovutuksen kohteena oleva, kuolinpesän varallisuuteen kuuluva yritys tai muu oikeushenkilö.¹³³ Luopumisjärjestelyiden kohdalla voidaan sanoa, että mitä erikoisempaan järjestykseen ollaan ryhtymässä, sitä suositeltavampaa on hakea asiassa ennakkoratkaisua. Luopumisjärjestely, jota ei verotuksessa katsota tehokkaaksi, voi tulla veroseuraamuksiltaan hyvin kalliiksi¹³⁴.

Ennakkoratkaisun antaminen on aina viranomaisen harkinnassa. Perintö- ja lahjaverolain 39 a §:ssä säädetään, että verottaja voi antaa ennakkoratkaisun. Useimmiten tapaukset, joissa ratkaisua ei anneta, liittyvät selviin pyrkimyksiin välttää veron maksaminen epärehellisin keinoin. Jos siis voidaan huomata selkeää veronkiertämistarkoitusta, ei ennakkoratkaisua anneta.¹³⁵ Koska veronkiertämissäännöstä ei ole helposti sovellettu kuolemanjälkeisiin oikeustoimiin, voisi väittää, ettei luopumistapauksissa ennakkoratkaisun saaminen kaadu veronkier-

¹³¹ Puronen 2011, s. 42 ja 97.

¹³² PerVL 39a §.

¹³³ Puronen 2009, s. 83–84.

¹³⁴ Kuten aiemmin esitettyssä esimerkissä, jolloin verot yli kaksinkertaistuivat ilman testamenttia, katso otsikon 2.3.3. alta.

¹³⁵ Puronen 2009, s. 83–84.

tämistarkoituksen olemassaoloon. Lisäksi ennakkoratkaisun antamatta jättäminen on harvinaista käytännössä¹³⁶.

Ennakkoratkaisua on haettava kirjallisesti Verohallinnolta ja ratkaisu on maksullinen¹³⁷. Ennakkoratkaisuhakemus on käsiteltävä kiireellisenä¹³⁸, eli käytännössä yleensä noin kolmen kuukauden kuluessa sen jättämisestä viranomaiselle. Jos asia koskee esimerkiksi testamentista luopumista, tulee mukaan liittää luopumista koskeva luonnosasiakirja. Annetussa ratkaisussa otetaan kantaa siihen, onko aiotussa tapauksessa suoritettava perintövero ja jos, niin kuinka paljon. Mikäli verovelvollinen haluaa vedota annettuun ennakkoratkaisuun verotuksessa, hänen tulee tämä ilmoittaa ja nimenomaisesti viitata ennakkoratkaisuun.¹³⁹ Ennakkoratkaisua on noudatettava verotuksessa vain, jos verovelvollinen sitä vaatii¹⁴⁰.

Koska luopumisjärjestelyitä koskevia periaatteita ei ole säädetty normitasolla, vaatii asianosaisten oikeusturva erityistä suojaa. Lisäksi luopumistapauksissa kyse on usein suurista taloudellisista intresseistä. Juuri tämä kasvanut oikeussuojan tarve on ollut aikoinaan perusteena perintöverotuksen ennakkoratkaisunormin säätämiseksi. Lainvoimainen ennakkoratkaisu sitoo Verohallintoa, mutta Veronsaajien oikeudenvallontayksiköllä on valitusoikeus Verohallinnon kannottoon. Valitukset ovat harvinaisia, mutta hyvänä esimerkkinä tällaisesta tapauksesta toimii ratkaisu KHO 2013:52. Tapauksessa Veronsaajien oikeudenvallontayksikkö valitti ennakkoratkaisusta hallinto-oikeuteen. Valitusmahdollisuus on siis aina olemassa.¹⁴¹

Ennakkoratkaisujärjestelmän tarkoitus on ollut lisätä viranomaisratkaisujen ennustettavuutta sekä parantaa verovelvollisen oikeusturvaa ja verovelvollisten

¹³⁶ Puronen 2011, s. 493.

¹³⁷ Vuonna 2015 Verohallinnon ennakkoratkaisu perintöveroasiassa maksaa 350 e. Ks. tarkemmin vero.fi, Hinnasto Verohallinnon maksullisista palveluista.

¹³⁸ PerVL 39b.2 §.

¹³⁹ Puronen 2011, s. 494–496 ja 499.

¹⁴⁰ PerVL 39b.1 §.

¹⁴¹ Puronen 2011, s. 491, 496 ja 499.

yhdenvertaisuutta.¹⁴² Suunniteltaessa luopumisjärjestelyjä ennakkoratkaisun hakeminen on siis järkevää, jos järjestely on edes jollain tapaa erikoisempi. Tätä puoltaa perintöverotuksen veronkiertämisnormin soveltamisalan vakiintumattomuus sekä se, ettei normitasolla ole säädetty luopumisjärjestelyitä koskevia periaatteita.

3.2.6. Osittaisen perinnöstä ennakkoluopumisen verokohtelu

Julkaistua oikeuskäytäntöä ennakkoluopumisen verokohtelusta ei ole saatavilla, mutta tällaistenkin tilanteiden mahdollisuus pitää ottaa huomioon. Osittainen ennakkoluopuminen voi tapahtua esimerkiksi seuraavalla tavalla. Perillinen voi luopua ennen perittävän kuolemaa esimerkiksi yhden neljäsosan suuruudesta perintöosuudestaan, joka menee tältä osin perillisen sijaantuloperillisille. Hänelle itselleen jää kolmen neljäsosan suuruinen perintöosuus, josta hän maksaa perintöverot perittävän kuoltua. Perillisen sijaantuloperilliset taas maksavat perintöverot yhden neljäsosan perintöosuudesta, joka jakautuu pääluvun mukaan sijaantuloperillisten kesken. Kuten todettu, osittaisesta ennakkoluopumisesta ei ole julkaistua oikeuskäytäntöä, joten perintöverotuksen toteuttaminen edellä mainitulla tavalla ei ole täysin varmaa. Räbinän mukaan perintöverotus toimitettaisiin todennäköisesti kuten esimerkissä, eli luopujan veronalaiseksi perintöosuudeksi katsottaisiin se perintöosuuden suhteellinen osuus, josta hän ei ole luopunut. Räbinä siis katsoo, että ennen perittävän kuolemaa tapahtuva ennakkoluopuminen olisi tehokas myös osittaisena.¹⁴³

3.2.7. Vakuutuskorvaukset perintöverotuksessa ja luopuminen

Mikäli vakuutuskorvaus on tuloverotuksessa veronalaista tuloa, se on siltä osin perintö- ja lahjaverotuksessa verovapaata¹⁴⁴. Tuloverotusmahdollisuus on siis ensisijainen. Tuloverolain 34 § käsittelee henkilövakuutukseen perustuvien vakuutuskorvausten veronalaisuutta. Mikäli saantoa ei lueta tuloverotuksen piiriin,

¹⁴² Puronen 2011, s. 489.

¹⁴³ Räbinä 2014, s. 330 ja 345.

¹⁴⁴ PerVL 7a.1 §.

henkivakuutuskorvaukset verotetaan saajan perintö- ja lahjaverotuksessa.¹⁴⁵ Vakuutuskorvauksen voi saada vakuutuksessa olleen edunsaajamääräyksen perusteella. Jos vakuutussopimuksessa ei ole määrätty mitään edunsaajista, menee vakuutuskorvaus kuolinpesälle¹⁴⁶. Edunsaajamääräys voi olla yleinen tai yksilöity tietylle henkilölle. Yleinen edunsaajamääräys voi olla esimerkiksi muotoa ”omaiset”¹⁴⁷ tai ”lapset”.¹⁴⁸

Osittaisten luopumisjärjestelyiden osalta on syytä tuoda esille myös vaihtoehto, jossa perillinen luopuu perinnöstä, mutta ottaa edunsaajana vastaan perinnönjättäjän kuoleman perusteella maksettavan vakuutuskorvauksen. Tällaista luopumista ei ole pidetty verotuksessa tehottomana. Perinnöstä voi siis luopua ilman veroseuraamuksia, vaikka luopuja ottaisiikin vastaan vakuutussuorituksen tai toisinpäin. Vakuutussuoritusta pidetään jäämistöoikeudellisesti saajansa perintöosuuteen kuuluvana ja vero-oikeudellisestikin se kuuluu perintöverotuksen piiriin, jos edunsaaja on perinnönjättäjän lähisukulainen¹⁴⁹. Tästä huolimatta vakuutuskorvauksen vastaanottamista ei verotus- ja oikeuskäytännössä ole pidetty perintöön ryhtymisenä. Asiaa on perusteltu sillä, että vakuutuskorvaus tulee saajalleen edunsaajamääräyksen eikä perintöoikeuden nojalla.¹⁵⁰

Mikäli jäämistöoikeudellista näkemystä siitä, että vakuutuskorvaus on osa saajansa perintöosuutta, noudatettaisiin perintöverotuskäytännössä, tulisi vakuutuskorvauksesta luopumista käsitellä osittaisena perinnöstä luopumisena. Näin siis, jos saaja kuitenkin ottaa vastaan varsinaisen perintönä tulevan osuuden tai päinvastoin. Tällöin luopuminen olisi tehoton. Jos vakuutuksessa ei ole edunsaajamääräystä tai edunsaajana on kuolinpesä ja korvaus maksetaan siten kuolinpesälle, on todennäköistä, että myös luopumista käsitellään osittaisena perinnöstä luopumisena. Edunsaajamääräyksen olemassaolo vaikuttaisi olevan ratkaisevaa vakuutuskorvauksesta luopumisen kannalta. Yleisintä on kuitenkin

¹⁴⁵ Puronen 2011, s. 143–144.

¹⁴⁶ Kuolinpesä voi tietenkin olla myös määrättyä edunsaajaksi vakuutussopimuksessa.

¹⁴⁷ ”Omaiset” on edunsaajamääräyksistä yleisimmin käytetty.

¹⁴⁸ Rabinä 2006, s. 398–399.

¹⁴⁹ Tyhjentävä luettelo lähisukulaista löytyy TVL 34.3 § 2. kohdasta.

¹⁵⁰ Ossa 2010, s. 39–40.

se, että vakuutussuoritukset saadaan edunsaajamääräyksen perusteella. Koska korvaus ei tule suoraan perinnönjättäjältä eli kuolinpesästä, se ei kuulu perinnönjättäjän jäämistövarallisuuteen eikä siten perillisen perintöosaan. Tällöin vakuutuskorvauksesta luopuminen ei myöskään vaikuta perintöosuuden verotukseen. Hallintotuomioistuinten kannanottoja asiasta ei ole tullut, joten edellä esitetty pohjautuu tällä hetkellä oikeuskirjallisuudessa esitettyihin näkemyksiin. Tämän vuoksi ainakin sellaisissa tilanteissa, joissa on kyseessä suurempi taloudellinen intressi, on suositeltavaa hakea ennakkoratkaisua, mikäli asiaan liittyy pieniäkin epävarmuustekijöitä.¹⁵¹

Perintö- ja lahjaverolain 7.2 a §:ssä säädetään vakuutuskorvauksen vapaaosasta, joka on jokaisen edunsaajan osalta 35 000 euron suuruisen. Vakuutuskorvausta voi siis saada perintöverosta vapaana tämän suuruisen osuuden. Vapaaosaan on oikeutettu, jos vakuutuskorvauksen saa edunsaajamääräyksen perusteella. Jos saajaksi on nimetty kuolinpesä, on vapaaosaan oikeutettu jokainen pesän osakas. Saajakohtaisuudella tarkoitetaan myös sitä, että vapaaosa voi muodostua useammasta eri vakuutuskorvauksesta tai tuesta. Vapaaosan ylimenevä osa on perintöverotuksessa veronalaista osuutta.¹⁵² Vapaaosien ”monistaminen”¹⁵³ luopumisen kautta ei kuitenkaan Hämeenlinnan hallinto-oikeuden vuoden 2004 ratkaisun¹⁵⁴ perusteella ollut mahdollista, mikäli luovutun korvauksen saajat eivät ole vakuutuskorvauksen saajia edunsaajamääräyksen perusteella. Korkein hallinto-oikeus päätyi kuitenkin ratkaisussaan KHO:2007:81 vastakkaiseen kantaan. Ratkaisun mukaan edunsaajana oli pidettävä sitä henkilöä, joka tosiasiallisesti sai vakuutuskorvauksen ja näin kullakin vakuutuskorvauksesta luopuneen sijaan tullee olla lapsella oli oikeus 35 000 euron verovapaaseen osaan vakuutuskorvauksesta. Korkeimman hallinto-

¹⁵¹ Puronen 2011, s. 106–107.

¹⁵² Puronen 2011, s. 147–148.

¹⁵³ Vapaaosien monistamista voidaan kuvata seuraavalla esimerkillä. Henkilö saa edunsaajamääräyksen perusteella 140 000 euron vakuutuskorvauksen. Hän luopuu siitä osittain omien lastensa hyväksi ja pitää itsellään 35 000 euroa. Luopujalla on kolme lasta, jotka saavat loput 105 000 euroa. Näin kukin saa 35 000 euroa. Tällöin jokainen saa vapaaosan suuruisen määrän vakuutuskorvauksesta.

¹⁵⁴ Hämeenlinnan HaO 14.6.2004 T 04/0365/1.

oikeuden ratkaisu teki mahdolliseksi sen, että vapaaosia on mahdollista ”monistaa” verotehokkaasti luopumisten kautta¹⁵⁵.

¹⁵⁵ Puronen 2011, s. 150.

4. Kehitysnäkymiä

4.1. Miksi muutosta tarvitaan?

Verojärjestelmälle on asetettu monia vaatimuksia. Hyvän verojärjestelmän tulisi olla tehokas, neutraali, oikeudenmukainen, yksinkertainen ja hallinnollisesti toimiva. Verojärjestelmää rakennetaan demokraattisen poliittisen prosessin kautta, ja tämän myötä sen muuttuminen on jatkuvaa. Mikään ei kuitenkaan takaa sitä, että jatkuvista muutoksista seuraisi parempi kokonaisuus.¹⁵⁶ Verolainsäädännön muutoshankkeet lähtevät liikkeelle siitä päätelmästä, ettei jokin sääntely täytä hyvälle verojärjestelmälle asetettuja vaatimuksia¹⁵⁷. Myös osittaisen perinnöstä ja testamentista luopumisen erilaisesta verokohtelusta voidaan tehdä tällainen päätelmä.

Kun pohditaan hyvän verojärjestelmän ominaisuuksia, on kyse samalla eräänlaisista lainsäädännön ideaalimalleista¹⁵⁸. Etsittäessä ratkaisua osittaisten luopumisten erilaisen verokohtelun ongelmaan, korostuu hyvän verojärjestelmän kriteereistä oikeudenmukaisuus ja yksinkertaisuus. Oikeudenmukaisuus on käsitteenä tulkinnanvarainen. Tässä tilanteessa sillä tarkoitetaan ennen kaikkea yhdenvertaisuutta ja tasapuolisuutta. Verovelvollisten välillä kumpikaan näistä ei tällä hetkellä toteudu osittaisten luopumisten kohdalla optimaalisesti. Oikeudenmukaisuuteen kuuluu se, että samanlaisia tapauksia on kohdeltava samalla tavalla. Myös veronmaksukyvyyn huomioonottaminen on olennainen osa oikeudenmukaisuutta. Oikeudenmukaisuus toteutuu helpommin, jos veropohja on laaja ja verokannat matalia.¹⁵⁹ Hyvän verojärjestelmän tulisi olla mahdollisimman yksinkertainen. Osittaisten luopumisten kohdalla verolainsäädännöstä ei löydy selkeää ja yhtenäistä pääsääntöä, vaan oikeustila on monimutkainen ja edellyttää verovelvollisilta korkeaa asiantuntemusta¹⁶⁰.

¹⁵⁶ Myrsky 2013, s. 77–78.

¹⁵⁷ Tikka 1990, s. 47.

¹⁵⁸ Myrsky 2013, s. 77.

¹⁵⁹ Myrsky 2013, s. 87.

¹⁶⁰ Rabinä 2014, s. 343.

Selvänä voidaan pitää sitä, että nykyinen tilanne, jossa vain osittainen testamentista luopuminen sallitaan tehokkaana, ei ole ihanteellinen. Vero-oikeuden tulisi olla luonteeltaan suoraviivaista, jotta verovelvolliset voisivat itse suoriutua sen vaatimista toimista¹⁶¹. Jos verotuksessa on paljon poikkeuksia, se haittaa verotuksen läpinäkyvyyttä, ennustettavuutta ja selkeyttä. Perintö- ja lahjaveroituksen veropohja on tällä hetkellä jokseenkin aukollinen. Vero on erittäin altis verosuunnittelulle ja tätä kautta mahdollisesti myös veronkierrolle. Perintöverotus ei tämän vuoksi ole verovelvollisille tasapuolista.¹⁶²

Perintövero ei ole ainoa verolaji, jota koskevat edellä mainitut ongelmat. Samoista ongelmista, eli monimutkaisuudesta ja epäyhtenäisyydestä, kärsii lähes koko Suomen verolainsäädäntö. Tosiasia on se, että toisilla ihmisillä on aina paremmat resurssit hyödyntää verosuunnittelumahdollisuuksia kuin toisilla. Tämän asian myöntäminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, ettei ideaalitalanteeseen tulisi pyrkiä. Ideaalitalanteessa verolainsäädäntö olisi niin yksinkertaista, ettei mahdollisuuksia monimutkaiseen verosuunnitteluun olisi. Verolainsäädäntö on kaikille samaa, mutta ideaalitalanteessa se olisi sitä aidosti.

Perintö- ja lahjaveroa voidaan pitää hyvin negatiivisen maineen saaneena verolajina, sillä useat kannattavat sen poistamista. Koska aktiivisella verosuunnittelulla voidaan minimoida veron määrää, toimii perintö- ja lahjavero käytännössä vajavaisesti. Aktiivista verosuunnittelua on juuri testamenttien tekeminen omille perillisille heidän verosuunnittelumahdollisuuksiensa laajentamiseksi. Tällaiset veropohjan repaleiseksi tekevät aukot lainsäädännössä voivat vaarantaa koko perintö- ja lahjaveron säilymisen Suomessa.¹⁶³ Hyvässä verojärjestelmässä ei tulisi olla perusteettomiin veroetuihin johtavia aukkoja¹⁶⁴.

Oikeuskäytännön kautta on päädytty nykyiseen tilanteeseen, jossa testamentista voi luopua osittain tehokkaasti, mutta perinnöstä ei. Siviilioikeudellisesti mo-

¹⁶¹ Puronen 2010, s. 486.

¹⁶² Myrsky 2013, s. 94 ja 373.

¹⁶³ Niskakangas 2011, s. 139–140.

¹⁶⁴ Tikka 1990, s. 58.

lemmat osittaiset luopumiset ovat täysin päteviä oikeustoimia. Perintöverotuksen katsantokanta on syntynyt aiemman ankaran velkavastuujärjestelmän aikana, mutta nykyisin kuolinpesän osakkaat eivät vastaa henkilökohtaisesti vainajan velasta¹⁶⁵. Tämän vuoksi keskeinen peruste sille, että osittaista perinnöstä luopumista on pidetty ryhtymisenä koko perintöosuuteen, on poistunut. Osittaisen perinnöstä ja testamentista luopumisen välinen ero verokohtelussa tulisikin poistaa kokonaan. Erilaiselle kohtelulle ei ole vero-oikeudellisia perusteita. Kun velkavastuusäännökset ovat muuttuneet perintökaaressa, ei erolle saantojen kohtelussa ole enää yksityisoikeudellisiakaan perusteita.¹⁶⁶

4.2. Muutosvaihtoehtoja

4.2.1. Ratkaisulinjan muuttaminen

Yksinkertaisimmalta muutosvaihtoehdolta saattaisi vaikuttaa oikeustilan muuttaminen oikeuskäytännön kautta. Koska oikeuskäytännössä rajanvetoa on lähdetty tekemään sen arvioinnin kautta, mikä luetaan testamentti- ja mikä perintösaannoksi, pitäisi tätä tulkintalinjaa muuttaa uusilla ratkaisuilla. Vaihtoehtoja olisi kaksi. Kaikkia testamentin perusteella tulevia saantoja voitaisiin pitää testamenttisaantoina. Tällöin osittainen testamentista luopuminen tulisi mahdolliseksi kaikissa tilanteissa, joissa on tehty testamentti omien perillisten hyväksi. Toinen vaihtoehto olisi pitää kaikkia omille perillisille osoitettuja testamentteja perintösaantoina, eli perintösaannolla olisi kaikissa tapauksissa etusija testamenttisaantoon nähden. Tätä etusijaa voidaan havainnollistaa seuraavalla vanhalla korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisulla¹⁶⁷:

KHO 1979 I 52. Puolisot olivat vuonna 1938 tehneet keskinäisen omistusoikeustestamentin. Puolisoista mies, joka kuoli vuonna 1974 jättämättä jälkeensä perintöön oikeutettuja sukulaisia, oli lisäksi testamentissa mää-

¹⁶⁵ Mikäli he eivät laiminlyö perunkirjoitusvelvollisuutta tai käyttäydy tavalla, josta koituu velkojille vahinkoa. PK 21:2.2 §.

¹⁶⁶ Rabinä 2014, s. 334 ja 343.

¹⁶⁷ Lisää kyseisestä ratkaisusta ja sen tulkinnasta, ks. Kolehmainen – Rabinä 2012, s. 117–118.

rännyt, että hänen omaisuutensa oli vaimonsa kuoleman jälkeen siirtyvä tämän lapsille. Vaimon kuoltua vuonna 1976 perintöverotuksessa oli lapselle määrätty perintövero erikseen isäpuoleltaan testamentilla ja erikseen äidiltään perintönä saamasta osuudesta. Kun ilman testamenttiakin miehen omaisuus oli perintöoikeuden nojalla siirtyvä ensin vaimolle ja tämän jälkeen perintöoikeuden nojalla puheena oleva osuus lapselle ja kun otettiin huomioon ennen nykyisiä perintökaaren säännöksiä tehdyn testamentin tulkinta, lapsen katsottiin saaneen osuutensa kokonaisuudessaan perintönä äidiltään. Perintöverotus kumottiin ja asia palautettiin perintöverolautakunnalle. (Ään. 6-2.)

Vaikka kaikki omien perillisten testamentin perusteella tulevat saannot hyväksyttäisiin testamenttisaannoiksi oikeuskäytännön kautta, se ei silti poistaisi ongelmaa yhdenvertaisuuden toteutumattomuudesta. Kaikilla ihmisillä ei olisi yhtäläistä tietämystä siitä, että testamentin tekeminen lisäisi omien perillisten mahdollisuuksia perintöverosuunnitteluun. Toki kaikilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet ottaa asiasta selvää, muttei tällaisella oikeuskäytännön kautta tapahtuvalla muutoksella tosiasiaa poistettaisiin perintö- ja testamenttisaantojen osittaista luopumista koskevaa erilaista verokohtelua.

Jos taas kaikkia omille perillisille osoitettuja testamentin perusteella tulevia saantoja pidettäisiin perintösaantoina, toteutuisi verovelvollisten yhdenvertaisuus paremmin. Tällöin ihmisillä, joilla joko on tai ei ole verosuunnittelutaitoja, olisi samat lähtökohdat, koska mitään mahdollisuutta perintöveron minimointiin ei olisi. Osittainen perinnöstä luopuminen olisi joka tapauksessa tehoton. Vaihtoehdosta seuraisi se, ettei oman perillisen osittainen luopuminen olisi koskaan mahdollista ilman niin sanottuja kahdenkertaisia veroseuraamuksia.

Molemmat oikeuskäytännön kautta toteutettavat muutosvaihtoehdot kuulostavat jokseenkin huonoilta. Lisäksi esitellyt vaihtoehdot eivät muuta osittaisen testamentista ja perinnöstä luopumisen välistä erilaista verokohtelua, vaan ne ainoastaan vaikuttavat omien perillisten mahdollisuuksiin luopua perintö- tai testamenttisaannostaan tehokkaasti tai tehottomasti. Muutos korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisulinjan kautta olisi passiivinen vaihtoehto. Jotta muutos saatai-

siin tätä kautta aikaan, pitäisi ensinnäkin osittaisia luopumisia koskevia tapauksia tulla KHO:n ratkaistavaksi. Vaikka tapauksia tulisikin korkeimman hallinto-oikeuden käsiteltäväksi, ei ratkaisulinjaa olisi mahdollista vain etukäteen määrätä tietyntylaiseksi.

Räbinä ei näekään mahdollisuutta muuttaa osittaista perinnöstä ja testamentista luopumista koskevaa oikeustilaa oikeuskäytännön kautta. Korkein hallinto-oikeus on vahvistanut testamentti- ja perintösaantojen erilaisen verokohtelun sekä vuoden 2009 ratkaisujen että vuoden 2013 ratkaisun perusteluissa. Koska korkein hallinto-oikeus on ratkaisulinjassaan sekä noudattanut vanhaa käytäntöä että vielä vahvistanut sen uudelleen, ei liene mahdollista että KHO nyt lähtisi sitä muuttamaan. Räbinän mukaan saantojen erilainen verokohtelu onkin mahdollista poistaa vain lainsäädännön kautta. Oikeustilaa on selkeytettävä luomalla saannoille lainsäädäntöteitse yksi yhtenäinen pääsääntö.¹⁶⁸

4.2.2. Molemmista saannoista osittaisen luopumisen säätäminen tehottomaksi

Ensimmäinen lainsäädäntöteitse tapahtuva muutosvaihtoehto olisi säätää sekä osittainen testamentista että perinnöstä luopuminen verovelkasuhteen synnyttäväksi disponoinniksi koko saantoon nähden¹⁶⁹. Tälle vaihtoehdolle ei oikeuskirjallisuudesta liiemmin löydy kannattajia. Kyseinen muutosehdotus sisältyi kuitenkin jo vuoden 1980 perintöverotuksen uudistamistoimikunnan mietintöön. Mietinnössä ehdotettiin perintö- ja lahjaverolakiin lisättäväksi seuraavaa säännöstä uudeksi pykäläksi 20:

Perillinen tai testamentinsaaja, joka ei ole saattanut oikeuttaan perintöön tai testamenttiin voimaan sillä tavoin, kuin perintökaaren 16 luvussa säädetään tai joka perittävän kuoltua ennen perintöön ryhtymistään on luopunut perinnöstä tai testamentista, ei ole velvollinen suorittamaan perintöveroa. *Jos luopuminen on ollut vain osittainen* tai jos se on tapahtunut

¹⁶⁸ Räbinä 2014, s. 343–344.

¹⁶⁹ Räbinä 2014, s. 343–344.

muun henkilön kuin sijaisperillisen hyväksi taikka muutoin ehdollisesti, *luopuja ei kuitenkaan vapaudu verovelvollisuudesta.*¹⁷⁰

Ehdotetussa pykälässä puhuttiin sekä perinnöstä että testamentista. Näin siis myös osittainen testamentista luopuminen olisi ollut verovelvollisuuden synnyttävää koko saannon osalta. Komiteamietinnössä ehdotuksen perusteluissa osittainen luopuminen nähtiin veron välttämiseen tähtäävänä järjestelynä¹⁷¹. Oletettavasti tämän vuoksi sekä perinnöstä että testamentista luopuminen osittaisena tuli ehdotuksen mukaan säätää tehottomaksi.

Mietinnön perustelu osittaisesta luopumisesta veron välttämiseen tähtäävänä toimenä on sinänsä oikeutettu, koska motiivit osittaiseen luopumiseen kumpuavat usein juuri toimen avulla saavutettavista verosäästöistä. Toisaalta, koska osittainen luopuminen on sekä testamentin että perinnön kohdalla siviilioikeudellisesti täysin pätevä oikeustoimi, voidaan kysyä miksi osittaista luopumista pitäisi vero-oikeudellisin keinoin rajoittaa. Tämän vaihtoehdon huonot puolet ovatkin sen rajoittavuus ja joustamattomuus verovelvollisten silmissä. Vaihtoehto ei kunnioita perittävän ja perinnön- ja testamentinsaajan vapaata tahdonmuodostusta. Koska perintö- ja lahjavero on veromuotona epäsuosittu, ei molempien saantojen osittaisen luopumisen säätäminen verovelkasuhteen synnyttäväksi koko saannon osalta ainakaan lisää sen suosiota.

Vaihtoehdon hyviä puolia taas olisi verovelvollisten välisen yhdenvertaisuuden toteutuminen sekä verolainsäädännön monimutkaisuuden vähentyminen. Kaikkia luopumistoimia koskisivat samat säännöt, oli sitten kyse perinnöllä tai testamentilla saadusta omaisuudesta. Veron määrää ei voisi minimoida osittaisten luopumisten avulla. Tältä osin veropohjan aukollisuus sekä verosuunnittelu-mahdollisuudet poistuisivat. Veronsaajan kannalta vaihtoehdon hyvä puoli olisi suurempi verokertymä. Osittaiset luopumisjärjestelyt myös lisäävät hallinnollista työtä verotusta toimitettaessa. Tällöin tehokkuus kärsii ja kulut lisääntyvät. Oikeudenmukaisuus perintöverotuksessa, kuten muussakin verotuksessa, toteu-

¹⁷⁰ KM 1980, s. 128. Kursivoinnit kirjoittajan.

¹⁷¹ KM 1980, s. 54.

tuu paremmin, jos veropohja on laaja ja verokannat matalia¹⁷². Jos molemmat osittaiset luopumiset tehdään tehottomiksi, on veropohja laajempi. Tästä voisi ajatella seuraavan sen, että edut jakautuvat tasaisesti kaikille, eikä vain heille, jotka ryhtyvät osittaisiin luopumisjärjestelyihin.

Pitääkö mahdollisuus minkäänlaiseen osittaiseen luopumiseen ylipäättään tarjota verolainsäädännössä? Perinnönjättäjällä on mahdollisuus elinaikanaan hajuttaa omaisuuttaan lahjojen muodossa. Lisäksi perinnönjättäjällä on mahdollisuus tehdä testamentteja. Usein osittaisilla luopumisilla tavoiteltaviin omistussuhteisiin olisi voitu päätyä näilläkin keinoilla¹⁷³. Osittaiset luopumisjärjestelyt ovat kuitenkin nimenomaan perinnön- ja testamentinsaajien verosuunnittelukeinoja, joita on mahdollisuus toteuttaa perinnönjättäjän kuoleman jälkeen. Koska perinnöstä ja testamentista kokonaan luopuminen on kuitenkin sallittu, onko osittaista luopumista tarpeellista sallia missään tapauksissa? Osittaisesta luopumisesta seuraava verosäästö voidaan jossain tapauksissa nähdä perusteetomana veroetuna. Toisaalta esimerkiksi tilanteet, joissa testamentinsaaja luopuu osasta saantoaan rintaperillisten hyväksi, jotta nämä luopuisivat moittimasta testamenttia, voivat muodostua kohtuuttomiksi ilman mahdollisuutta luopua testamentista osittain ilman veroseuraamuksia.

Tulisi siis punnita, kumpi lainsäädännön kautta saavutettavista vaihtoehtoista olisi vähemmän vahingollinen. Molempien osittaisten luopumisten säätäminen tehottomaksi johtaisi laajempaan veropohjaan, mutta voisi jossain tapauksissa olla verovelvollisille kohtuutonta. Molempien osittaisten luopumisten säätäminen tehokkaaksi taas pienentäisi veropohjaa, mutta toisi joustavuutta verovelvollisten näkökulmasta.

¹⁷² Myrsky 2013, s. 87.

¹⁷³ Esimerkiksi ratkaisussa KHO 2009:104 korkein hallinto-oikeus perusteli veronkiertonormin soveltumattomuutta: ”Tässä asiassa vastaavanlainen lopputulos verotuksellisesti olisi saavutettu suoraan A:n toisensisältöisellä testamentilla. A olisi jo elinaikanaan voinut myös lahjoittaa kysymyksessä olevan omaisuuden C:n ja D:n sijaantuloperillisille yhdenkertaisin lahjaveroin.”

4.2.3. Molemmista saannoista osittaisen luopumisen säätäminen tehokkaaksi

Toinen lainsäädäntöteitse tapahtuva muutosvaihtoehto olisi säätää tehokkaan osittaisen perinnöstä luopumisen mahdollistava veronormi. Tätä vaihtoehtoa puoltavia kommentteja ovat antaneet artikkeleissaan Purosen ja Rabinä¹⁷⁴, joita voidaan kiistatta pitää tällä hetkellä asiaan parhaiten perehtyneinä asiantuntijoina Suomessa. Purosen ja Rabinän vaihtoehdon puoltamisen vuoksi voisi myös sanoa, että eri muutosvaihtoehdoista suosituin olisi juuri lainsäädännön kautta tapahtuva ja molemmat osittaiset luopumiset verotuksessa tehokkaina salliva muutos.

Perusteita veronormin säätämiselle, joka sallisi molemmat osittaiset luopumiset tehokkaina, on kaksi. Ensinnäkin, perintö- ja testamenttisaannot olisivat verotuksessa tällöin samanarvoisia ja rinnakkaisia. Toiseksi, molemmat luopumiset tehokkaina salliva normi kunnioittaisi perittävän ja perinnön- ja testamentinsaajan vapaata tahdonmuodostusta. Rabinä perustelee veronormin säätämistä myös sillä, että perintö- ja testamenttisaantojen vastaanottaminen on vapaaehtoista ja vastikkeetonta. Tämän vuoksi osittainen vetäytyminen tulisi molempien saantojen kohdalla olla mahdollista ilman että perillisen tai testamentinsaajan katsottaisiin ensin ottaneen vastaan koko saannon. Ennakoon tapahtuvaa osittaista perinnöstä luopumista näytettäisiin jo pidettävän tehokkaana, mikä myös tukee tätä vaihtoehtoa.¹⁷⁵

Ratkaisussa KHO 2013:52 enemmistön kannan perusteluita siitä, että lakiosaperillinen voi luopua lakiosastaan osittain tehokkaasti, voidaan tulkita myös tehokkaan osittaisen perinnöstä luopumisen mahdollistavasta näkökulmasta. Lakiosaperillinen voi valita vetäytykö hän jäämistöstä vai ei, kuten myös perillisasemassa oleva perillinen voi tehdä. Lakiosaperillisen tulee tehdä nimenomainen lakiosavaatimus ja myös perillisen tulee vastaanottaa perintö tietyin

¹⁷⁴ Purosen 2010, s. 486 ja Rabinä 2014, s. 344.

¹⁷⁵ Rabinä 2014, s. 345.

toimin. Lakiosaperillinen voi luopua vaatimasta lakiosaansa, jolloin testamentinsaajaa verotetaan koko omaisuudesta. Myös perillinen voi luopua perinnöstä, jolloin sijaisperillisiä verotetaan koko omaisuudesta. Ainoa ero osittaiseen perinnöstä luopumistilanteeseen on siinä, että ratkaisussa KHO 2013:52 oli kyse tilanteesta, jossa jäämistöstä oli tehty yleistestamentti, kun perillinen tahtoi luopua lakiosastaan osittain.¹⁷⁶

Vaikka sekä perinnöstä että testamentista luopuminen osittaisena säädettäisiin tehokkaaksi, ei normi ulottuisi koskemaan muun kuin lakimääräisen sijaisperillisen tai testamentissa toissijaiseksi saajaksi määrätyn hyväksi tehtyjä luopumisia. Edelleen pätesi se, ettei luopuminen saisi sisältää ehtoja tai tapahtua vastiketta vastaan. Tällöin vero määrättäisiin koko saannosta. Testamentinsaajalla tulisi kuitenkin säilyttää mahdollisuus maksaa perillisille rahamäärän tai luopua osasta testamenttiomaisuudesta, jotta perilliset luopuisivat moittimasta testamenttia. Normi ei siis muuttaisi perintöön tai testamenttiin ryhtymisen rajoja muuten kuin niin, että osittainen perinnöstä luopuminen tuotaisiin samalle viivalle osittaisen testamentista luopumisen kanssa.¹⁷⁷

Vaihtoehdon hyvät puolet ovat osin samat kuin kummankin saannon osittaista luopumista tehottomana puoltavan vaihtoehdon kohdalla. Verovelvollisten yhdenvertaisuus paranee ja verolainsäädännön monimutkaisuus vähenee, kun säädetään yhtenäinen ja johdonmukainen käytäntö. Hyvä puoli on myös se, että niin sanottujen turhien testamenttien tekeminen voi jäädä historiaan, koska osittaisella luopumisella saavutettavat veroedut olisivat myös perinnönsaajien ulottuvissa. Sekä perinnön- että testamentinsaajilla olisi yhtäläinen mahdollisuus perittävän kuoleman jälkeiseen perintöverosuunnitteluun.

Osittaisia luopumisjärjestelyjä pidettiin perintöverotuksen uudistamistoimikunnan mietinnössä¹⁷⁸ veron välttämiseen tähtäävinä järjestelyinä ja niistä molemmat haluttiin säätää perintöverotuksessa tehottomiksi. Miksi siis tulisi säätää

¹⁷⁶ Rabinä 2014, s. 341.

¹⁷⁷ Rabinä 2014, s. 345.

¹⁷⁸ KM 1980.

normi, jolla sallittaisiin molemmat tehokkaina? Tehokkaana tapahtuva osittainen luopuminen pienentää lähtökohtaisesti verokertymää, joten pitää pohtia, halutaanko kertymää heikentävä toiminta sallia. Vaihtoehto on siten veronsaajien kannalta huono. Jos osittainen luopuminen tapahtuu siten, että saaja pidättää varallisuuteen hallintaoikeuden, mutta luopuu sen omistusoikeudesta, varallisuuden arvosta tehtävä hallintaoikeusvähennys pienentää niin ikään perintöveron määrää. Lisäksi omaisuus siirtyy suoraan yhden sukupolven yli, jolloin yhdet perintöverot jäävät valtiolta saamatta. Omaisuus myös useimmiten hajautuu useammalle saajalle, jolloin saadut verotulot ovat pienempiä progression vuoksi.

Siitä, että yhdenvertaisuus paranisi tämän vaihtoehdon kautta, voidaan olla myös toista mieltä. Tällä hetkellä palkatut asiantuntijat sekä lakimiehet pankeissa ja konsulttiyrityksissä tekevät monille asiakkaille juuri osittaiset luopumiset mahdollistavia testamentteja. Jos myös osittainen perinnöstä luopuminen hyväksytään mahdolliseksi tehdä tehokkaana, voi osittaisten luopumisten mahdollistavien testamenttien tekeminen pankeissa ja konsulttiyrityksissä vain vaihtua osittaisten luopumissopimusten tekemiseen. Tämän vuoksi yhdenvertaisuus ei välttämättä silti toteutuisi, koska osittaisiin luopumisjärjestelyihin ryhtyminen vaatii verovelvolliselta korkeaa asiaan perehtymisen astetta. Näin vain osa verovelvollisista pystyy edelleen hyödyntämään tätä kautta saavutettavat verosäästöt.

Vaihtoehdosta seuraavan pienemmän verokertymän voi nähdä yhtenä sen vakavimmista haittapuolista. Esimerkiksi Portugalissa, Ruotsissa ja Itävallassa perintöverosta luovuttiin juuri sen vuoksi, että perintöverotus oli tehotonta verrattuna kansallisvarallisuuden määrään ja veron tuotto suhteessa muihin verotuloihin oli pieni¹⁷⁹. Koska perintöverotuksen veropohja on muutenkin repaleinen, lisäisi vaihtoehto tätä ennestään ja laskisi näin verotuloja. Koska edellä esitettyjen maiden perintöverosta luopumiseen vaikutti perintöveron tehottomuus ja pieni tuotto, voisi siis molempien osittaisten luopumisten salliminen tehokkaina

¹⁷⁹ Andersson 2011, s. 6.

pahimmillaan osaltaan johtaa koko perintö- ja lahjaveron poistamiseen Suomessa. Toisaalta veronsaajan eli valtion osittaisten luopumisten kautta menettämät verotulot tuskin edustavat kovin suurta osaa koko perintöverokertymästä ja kaikkien verolajien verokertymään suhteutettuna kyse on hyvin pienistä euromääristä. Huomioon on kuitenkin otettava perintöverotuksen jo valmiiksi liian repaleiseksi mielletty veropohja, jonka vuoksi pienenäkin pidetyillä yksityiskohdilla on väliä.

4.2.4. Perintö- ja lahjaveron poistaminen

Kun etsitään muutosvaihtoehtoja oikeastaan mihin tahansa perintö- ja lahjaverotusta koskevaan epäkohtaan, ei kansainvälisen tilanteen valossa voida olla huomioimatta mahdollisuutta koko verolajin poistamiseen. Ruotsissa perintöverosta luovuttiin 2005 vuoden alussa ja Norjassa perintöverosta päätettiin luopua vuonna 2014. Lisäksi Itävallassa, joka on myös yksi Suomeen verojärjestelmältään verrattava maa, on luovuttu perintöverosta¹⁸⁰. Kansainvälinen tilanne eli se, että perintöverojen keräämisestä on luovuttu muissa maissa, on osasyynä keskusteluun perintö- ja lahjaverosta luopumiseen Suomessakin. Perintö- ja lahjaveron poistamisella mistä tahansa siihen liittyvästä ongelmasta päästäisiin eroon. Tämä koskee myös osittaisen perinnöstä luopumisen ja osittaisen testamentista luopumisen välistä erilaista verokohtelua.

Ruotsin ratkaisu perintöveron poistamisesta oli yllättävä, sillä aiheesta ei ollut Ruotsissa käyty laajalti keskustelua ennen päätöstä perintöverosta luopumisesta. Luopumiseen johti se, että perintöverotusta koskevan pääsäädöksen katsottiin yleisesti olevan uudistuksen tarpeessa, mutta uudistusehdotuksien ei katsottu olevan soveltuvia lainsäädäntötoimien pohjaksi. Tästä seurauksena sosiaalidemokraattisen puolueen, ympäristöpuolueen ja vasemmistopuolueen neuvotteluissa vuoden 2005 talousarvioksi päätettiin luopua perintö- ja lahjaverosta kokonaan. Hallitus antoi asiasta esityksen, vaikka lagrådet arvosteli uudistukseen liittynyttä varsin rajoitettua lainvalmistelua. Riksdagen hyväksyi hallituksen

¹⁸⁰ Niskakangas 2011, s. 139.

esityksen, ja perintö- ja lahjaveron poistettiin. Poistamisen taustalla oli mediassa käyty keskustelu perintöveron ongelmista. Ongelmiksi luettiin muun muassa sukupolvenvaihdosten vaikeuttaminen perheyriyksissä sekä varojen arvostuksen epäyhtenäisyys. Vero myös nähtiin kalliina hallinnoida verrattuna sen vähäiseen verovarojen tuottamiseen valtiolle.¹⁸¹ Ruotsin ratkaisua tarkasteltaessa täytyy muistaa se, että verotusta koskevat päätökset ovat aina poliittista päätöksentekoa. Ruotsissa perintö- ja lahjaveron poistaminen johtui lopulta poliittisesta kompromissista¹⁸² eikä siis ollut huolellisen lainvalmistelun tulos.

Suomessakin keskustelua perintöveron poistamisesta käydään jatkuvasti. Perintöveron poistamista kannatetaan kyselyissä suurella todennäköisyydellä, varsinkin jos poistamisvaihtoehtoon ei lisätä kysymystä siitä, mitä menoja pitäisi tämän vuoksi leikata ja mitä veroja taas korottaa¹⁸³. Halun perintö- ja lahjaverotuksen poistamiseen synnyttää usein se yksinkertainen seikka, että ihmiset tahtovat saada oman perintönsä ilman veroa¹⁸⁴. Puronen esittää osuvan huomion siitä, että koska kansanedustajat ovat pääosin keski-ikäisiä ja näin vero alkaa koskea heidän ikäisiään, he haluavat poistaa veron. Puronen ei usko, että esimerkiksi korkeakouluopiskelijat ja eläkeläiset olisivat yhtä innokkaita poistamaan perintöveroa. Koska perintövero on luonteeltaan kertaveron, ei se koske keskivertoihmistä montaa kertaa hänen elämänsä aikana.¹⁸⁵

Perintöverolla on vahva jakopoliittinen tausta. Perintöveron jakopoliittinen rooli on se, mikä erottaa vahvasti ihmisten mielipiteitä. Toisella puolella on näkemys siitä, että mahdollisuus siirtää omaisuus jälkeläisille on luonnollinen osa kapitalistista järjestelmää. Jos tätä mahdollisuutta rajoitetaan, se vähentää säästämistä ja heikentää taloudellisen toiminnan kannustimia. Toisella puolella taas on

¹⁸¹ Tikka 2005, s. 349–350.

¹⁸² Pääministeri Göran Persson ei päässyt yhteisymmärrykseen Näringslivetin puheenjohtajan Michael Treschowin kanssa kasvuneuvotteluissa, joten Treschowia piti jotenkin hyvittää. Tämän vuoksi Persson pyysi vasemmistopuolueen puheenjohtajalta Lars Ohlylta, että tämä suostuisi sekä varallisuusveron että perintö- ja lahjaveron poistamiseen. Ohly ei suostunut, joten kompromissina hän sai päättää, kumpi poistettaisiin näistä kahdesta. Ohly valitsi perintö- ja lahjaveron poistettavaksi. Niskakangas 2014, s. 252, alaviite 2.

¹⁸³ Tikka 2005, s. 346. Esimerkkinä tästä voidaan ottaa Purosen esittämä kysymys: Kumpi on mukavampi vaihtoehto: pieni perintövero pari kertaa elämässä maksettuna vai prosentilla korotettu tulovero koko elämän ajan? Puronen 2005, s. 462.

¹⁸⁴ Näin sekä Tikka 2005, s. 346 että Puronen 2005, s. 462.

¹⁸⁵ Puronen 2005, s. 462.

näkemyksistä, että perityt varat eivät jakaudu tasaisesti ja tämä on ristiriidassa yhtäläisten mahdollisuuksien periaatteen kanssa.¹⁸⁶ Perintö on luonteeltaan ansaitsematon, sillä perintö on toisten keräämää omaisuutta. Monet taloustieteilijät ovat suositelleet ankaraa perintö- ja lahjaverotusta yhtäläisten mahdollisuuksien periaatteen pohjalta.¹⁸⁷

Veronmaksukykyisyyden periaate on aina ollut pääperusteena perintöverolle. Perinnön saaneen veronmaksukyky lisääntyy perintösaannon myötä. Toisaalta tämän periaatteen toteutumista voidaan kritisoida joissain tapauksissa hyvin voimakkaastikin. Perinnön saaminen ei välttämättä tarkoita, että henkilöllä olisi likvidejä varoja, joilla verot voisi maksaa. Jos perinnönsaaja esimerkiksi perii arvokkaan kiinteistön, voivat verot olla suuretkin. Jos kiinteistöä ei voi syystä tai toisesta myydä, ei perinnönsaajalla välttämättä ole rahaa, millä hän voisi maksaa perintöverot.¹⁸⁸

Perintöveron vastustajat tuovat usein esille näkemyksen siitä, että perintövero tarkoittaa kaksinkertaista verotusta. Perinnönjättäjää on jo hänen elinaikanaan verotettu perintönä siirtyvistä varoista. Argumentti on helppo kumota sillä, että perinnönsaaja on eri verosubjekti ja peritty varallisuus on hänen saamansa varallisuudenlisäys. Näin tosiasiallista kaksinkertaista verotusta ei synny¹⁸⁹. Usein suuret varallisuudet vielä perustuvat sellaiseen arvonnousuun, jota perinnönjättäjä ei ole elinaikanaan realisoinut ja näin maksanut varallisuuden arvonnoususta veroa.¹⁹⁰

Viimeaikaisesta perintö- ja lahjaveron poistamista koskevasta keskustelusta voi ottaa esille Pellervon taloustutkimuksen kesällä 2014 julkaiseman raportin¹⁹¹. Raportissa pohditaan sitä, voisiko Suomi seurata Ruotsin ja Norjan esimerkkiä ja luopua perintö- ja lahjaverosta. Tutkimuksen on rahoittanut Perheyritysten liitto, mikä osaltaan selittää sitä, miksi raportissa ylipäänsä on lähdetty selvittä-

¹⁸⁶ Tikka 2005, s. 345.

¹⁸⁷ Niskakangas 2014, s. 254–255.

¹⁸⁸ Niskakangas 2014, s. 254.

¹⁸⁹ Kaksinkertaisen verotuksen argumentin kumoavat esimerkiksi sekä Tikka 2005, s. 344–345 että Niskakangas 2011, s. 139.

¹⁹⁰ Tikka 2005, s. 344–345.

¹⁹¹ Holm – Kerkelä 2014.

mään mahdollisuutta perintö- ja lahjaveron poistoon¹⁹² ja siitä seuraavan veron tuoton menettämisen kattamiseen luovutusvoittoverotuksen tuoton kasvulla. Raportin mukaan suurin osa suomalaisista hyötyisi perintö- ja lahjaveron poistamisesta ja suurempi hyöty tulisi suurempia perintöjä saaville kuin pienempiä perintöjä saaville¹⁹³. Raportissa ei ole otettu kantaa edellistä argumentista syntyviin oikeudenmukaisuuskysymyksiin. Suurin peruste veron poistamiselle on perheyritysten sukupolvenvaihdoksien hankaloituminen verotuksen vuoksi ja veron poistosta seuraava yritysten investointien ja yleinen työllisyyden edistämisen¹⁹⁴.

Julkisessa keskustelussa perintöveron poistaminen on noussut tasaisin väliajoin esille, kun varakkaat yritys-elämän vaikuttajat kuten Onnisen enemmistöomistaja Maarit Toivanen-Koivisto, talousvaikuttaja Björn Wahlroos ja viimeisimpänä Fazerin omistajasukuun kuuluva Karl Fazer ovat ilmoittaneet muuttavansa pois Suomesta perintöverotuksen takia. Veropakolaisten esiintulolla halutaan myötävaikuttaa perintöveron poistamiseen. Karl Fazer on todennut, että verotus sukupolvenvaihdoksessa on kiristynyt kovasti hallituskauden 2011–2015 aikana. Perintö- ja lahjaveron asteikkoja on kiristetty ja eniten on kiristynyt yli miljoonan euron lahjojen ja perintöosuuksien verotus. Mielessä täytyy kuitenkin pitää se, että tällaiset perintöveron suuremmat haittavaikutukset koskevat vain hyvin pientä osaa Suomen kansalaisista. Jos perintöveron poisto korvataan luovutusvoittoverotuksen kiristämällä, tulee verorasitus keskiluokan maksettavaksi. Perintöveron poisto siis hyödyttäisi eniten edellä mainittujen veropakolaisten edustamaa, hyvin pientä kansanosaa.

Myös kansallista pääomastrategiaa pohtinut työryhmä ehdotti keväällä 2012 Ruotsin mallin mukaista perintö- ja lahjaveron poistamista. Poistamista perusteltiin seuraavasti. Veronmaksukykyisyyden periaate toteutuisi paremmin eli veronmaksu ajoittuisi siihen hetkeen, jolloin verovelvollisella on kykyä veron mak-

¹⁹² Perheyritysten liitto ajaa vahvasti koko perintö- ja lahjaveron poistamista. Niskakangas on liiton ehdotusten vastustaja. Niskakangas mm. kutsuu artikkelissaan Perheyritysten liittoa ”veropolitiikan häiriköksi” ja liiton kannan kanssa perustuslakivaliokunnassa eri mieltä olleita asian tuntijoita ”hyvän verojärjestelmän ystäviksi”. Niskakangas 2014, s. 258.

¹⁹³ Holm – Kerkelä 2014, s. 5.

¹⁹⁴ Holm – Kerkelä 2014, s. 9–10.

samiseen. Samalla poistuisivat yritysten ja maatilojen sukupolvenvaihdoksiin ja lesken perintönä saamaan omaan asuntoon liittyvät perintö- ja lahjaverongelmat. Yritysten varat voitaisiin käyttää kasvuun ja työtilaisuuksien luontiin, sen sijaan että ne menisivät sukupolvenvaihdoksen erilliskustannuksiin. Tämän seurauksena yrityksissä olisi sukupolvenvaihdoksen yhteydessä paremmat mahdollisuudet toteuttaa liiketoimintasuunnitelmia ja kantaa riskiä. Kertyneet pääomat saataisiin aktiiviväestön käyttöön lisäämään taloudellista toimeliaisuutta.¹⁹⁵ Suurin peruste myös tässä mietinnössä perintö- ja lahjaveron poistamiselle oli siis sukupolvenvaihdokset ja niiden hankaloituminen verotuksen vuoksi.

Perintö- ja lahjaverolain 55 §:ssä säädetään veron määrää koskevasta huojennuksesta yritysvarallisuuden ja maatilojen sukupolvenvaihdoksessa. Mikäli tietyt ehdot täyttyvät¹⁹⁶, voidaan verovelvollisen pyynnöstä jättää osa perintö- tai lahjaverosta maksuunpanematta. PerVL:n 56 §:ssä taas säädetään maksuajan pidennyksestä sukupolvenvaihdostapauksissa. Vuonna 2014 hallituksen esityksessä¹⁹⁷ vaadittiin maksuajan pidentämistä nykyisestä viidestä vuodesta seitsemään vuoteen. Valtiovarainvaliokunnan mietinnössä¹⁹⁸ maksuaikaa pidennettiin vielä seitsemästä kymmeneen vuoteen¹⁹⁹. Lakiehdotus hyväksyttiin näin muutettuna ja se tulee voimaan kesäkuun 2015 alusta lähtien. Kun sukupolvenvaihdosluovutuksia on taas näin helpotettu, onko edelleen yhtä pätevää perustella koko perintö- ja lahjaveron poistamista sukupolvenvaihdos -argumenteilla?

Sukupolvenvaihdosluovutusten huojennuksiin liittyy kritiikkiä, joka koskee sekä kansantalouden kasvun hidastumista, verotulojen menettämistä että oikeudenmukaisuuskysymyksiä. Sukupolvenvaihdoshuojennusten takia yrityksen jatkajaksi saatetaan valita oman lapsi ulkopuolisen sijaan. Tällöin jatkajiksi eivät välttämättä valikoidu ne, joilla olisi parhaat taidot hoitaa yritystä ja kasvattaa sen arvoa. Tällainen tiettyjen omistajanvaihdosten suosiminen toisten kustannuksel-

¹⁹⁵ VM 10/2012, s. 65.

¹⁹⁶ Ks. tarkemmin PerVL 55 §.

¹⁹⁷ HE 364/2014.

¹⁹⁸ VaVM 46/2014.

¹⁹⁹ Mietintöön vastalauseen jätti valiokunnan jäsen Kari Uotila (vas.). Perusteluissaan hän totesi seuraavaa: ”Valiokunta on päättänyt esittämäänsä veron maksuajan pidentämistä peräti kymmeneen vuoteen eli kaksinkertaiseksi nykyisestä. Tätä ei enää mitenkään voi perustella sukupolven vaihdoksen helpottamisella, sillä sukupolvenvaihdoksissa ainoa merkittävä ongelma on sopivan jatkajan löytäminen.” VaVM 46/2014.

la ei välttämättä ole kokonaistuottavuuden kannalta järkevää.²⁰⁰ Koska verohuojennuksissa menetetään verotuloja, on ne paikattava joltain muuta veroa kiristämällä. Yrityksen perineitä ei voida verotuksessa kohdella kokonaan muulla tavalla kuin muita ihmisiä, koska se ei ole oikeudenmukaista.²⁰¹ Edellä esitetyn kritiikin perusteella ja koska sukupolvenvaihdosluovutukset koskevat vain osaa verovelvollisista, ei koko perintö- ja lahjaverotuksen poistaminen pelkästään sukupolvenvaihdosten vaikeuttamisen vuoksi voi tulla kysymykseen²⁰².

Perintöverotuksen säilyttämistä puoltavat useimmat Suomen verotutkijoista²⁰³, kun taas perintöveroon kielteisesti suhtautuvat ovat usein perhe- ja jäämistöoikeuden asiantuntijoita. Linnakangas on koonnut Henttulan vuonna 2005 ilmestyneen väitöskirjan analyysin pohjalta perintöveron puolesta ja sitä vastaan esitetyt väitteet. Puoltavia väitteitä ovat veron pitkä historia, valtion yliomistusoikeus, valtion varaintarpeen tyydyttäminen, maksukyvyn verottaminen, oikeudenmukaisuus, varallisuuden uusjako, tuloveron, varallisuusveron ja varainsiirtoveron täydentäminen, psykologinen tekijä eli ”miellyttävämpää maksaa kuin tuloveroa” ja perunkirjoituksen varmistaminen. Puoltavia väitteitä Linnakangas esiteli siis 11 kappaletta. Väitteitä veroa vastaan taas olivat seuraavat 9 kappaletta: kaksinkertainen verotus tuloveron kanssa, pääoman muodostumisen estäminen kansantaloudessa, omaisuus ei todellisuudessa lisäännä, yritysten sukupolvenvaihdosten vaikeutuminen, laajat välttämismahdollisuudet, kansainvälinen kilpailu ja veropako, yhdenvertaisuuspuutteet, vähäinen tuotto ja verotuskustannukset.²⁰⁴

Linnakangas kallistuu kuitenkin itse veron poistamisen kannalle. Hän esittää yhtenä vaihtoehtona verotulojen korvaamiselle viidestä palikasta koostuvaa kokonaisuutta. Palikoita olisivat perintöjen verottamisesta vapautuvan virkamiehistön siirtäminen tehostamaan muiden verojen valvontaa, luovutusvoittoverotuk-

²⁰⁰ Eerola – Ropponen 2015, s. 4.

²⁰¹ Niskakangas 2014, s. 257–259.

²⁰² Niskakangas argumentoi asiaan hyvin kärkkäästi: ”Koko verotusmuoto heitettäisiin romukoppaan vain siitä syystä, että varakkaat omistajaperheet tahtovat itselleen verovapauden.” Niskakangas 2014, s. 259.

²⁰³ Kuten Andersson, Henttula, Niskakangas, Puronen ja Tikka. Luettelo on Linnakankaan: Linnakangas 2014, s. 91.

²⁰⁴ Linnakangas 2014, s. 92–104.

sen tiukentaminen vastikkeettomien saantojen vähennyskelpoista hankintamenoa pienentämällä, osinko- ja muiden pääomatulojen veroprosenttien nostaminen, varallisuusveron palauttaminen ja Portugalin mallin mukainen kiinteistöjen ja arvopapereiden vastikkeettomienkin luovutusten saattaminen varainsiirtoveron piiriin käyvästä arvosta.²⁰⁵ Linnakangas on siis veron poistamisen puolella kuten Perheyrittäjien liitto ja edellä esitellyt yrityselämän vaikuttajat. Linnakaan ehdotukset menetettyjen verotulojen kattamiseksi tuskin kuitenkaan saavat muilta veron poistamista kannattavilta suurta suosiota²⁰⁶.

Useiden verotutkijoiden mukaan perintö- ja lahjaverolla on suuri fiskaalinen merkitys²⁰⁷, joten sen poistaminen Suomessa ei ole todennäköistä ainakaan lähivuosina²⁰⁸. Perintöveroa on pidetty yhtenä vähiten haitallisista veroista²⁰⁹. Perintö- ja lahjaveron poistamisesta seuraava verotulojen korvaaminen esimerkiksi tuloverotusta kiristämällä lisäisi verotuksen haitallisia vaikutuksia²¹⁰. Perintöveroa veromuotona puoltaa sekä oikeudenmukaisuus- että veronmaksukykyisyysargumentit että jakopoliittinen tavoite. Tikan mukaan edellisten perustelujen merkitystä ei poista perintöveron leimaaminen ”kateusveroksi”. Klaus Tipken toteamus perintöveron poistamisesta perustelee hienosti veron tarpeellisuuden: ”Perintöveron poistaminen ei olisi oikeutettua, sillä tämä veromuoto täyttää aukon, joka muuten olisi veronmaksukykyisyydelle rakentuvassa järjestelmässä”^{211 212}.

Myös niin sanotun Hetemäen työryhmän eli verotuksen kehittämistyöryhmän loppuraportissa vuonna 2010 katsottiin, että perintö- ja lahjaverotus on säilytet-

²⁰⁵ Linnakangas 2014, s. 105–106.

²⁰⁶ Kärjistetty esimerkki: Linnakangas ehdotti yhdeksi korvaajaksi varallisuusveron palauttamista. Onko todennäköistä, että esimerkiksi Björn Wahlroos kannattaisi tätä?

²⁰⁷ Siitä, onko fiskaalinen merkitys suuri vai pieni, on eri mielipiteitä. Selvennyksen vuoksi, perintö- ja lahjaveron nettokertymä oli (vuonna 2013) 647 ja (vuonna 2014) 500 miljoonaa euroa. Osuus kaikista verotuloista oli (vuonna 2013) 1,2 % ja (vuonna 2014) 0,9 %. Suuruudeltaan perintö- ja lahjaveron tuotto ei siis ole lähelläkään eniten tuottavia verolajeja, mutta valtiontalouden kannalta 500 miljoonaa euroa on merkittävän suuri luku. Luvut löytyvät ja ks. tarkemmin muidenkin verolajien osalta: vero.fi, Tietoa Verohallinnosta, Tilastoja ja tutkimuksia, Verotulojen kehitys, Verotulojen kehitys vuonna 2013 ja Verotulojen kehitys vuonna 2014.

²⁰⁸ Tätä mieltä ainakin Myrsky 2013, s. 374, Puronen 2010, s. 486 ja Niskakangas 2014, s. 253.

²⁰⁹ Niskakangas 2014, s. 258.

²¹⁰ Eerola – Ropponen 2015, s. 6.

²¹¹ Toteamuksen on suomentanut Tikka 2005, s. 350. Alkuperäisellä kielellä toteamus löytyy: Klaus Tipke: Die Steuerechtsordnung, Band II, s. 909.

²¹² Tikka 2005, s. 350.

tävä osana Suomen verojärjestelmää. Koska varallisuusverotuksesta on luovuttu, on perintöverotuksen rooli entistä tärkeämpi Suomen verojärjestelmän osana. Perintö- ja lahjaverotus tuo ryhtiä tuloverotukseen, koska sen poistosta seuraisi veron minimointioperaatioiden yleistymistä, kun perhevarallisuutta hajautettaisiin veroetujen saavuttamiseksi. Lahjavero on pakollinen perintöveron täydentäjä, koska ilman sitä perintövero voitaisiin välttää lähes kokonaan. Lahjaverotuksen poistaminen taas merkitsisi esimerkiksi ulosottopakoilun helpottumista. Raportissa korostetaan myös perunkirjoitusinstituution ylläpitämisen ongelmaa, mikäli vero poistettaisiin. Verohallinto on huolehtinut siitä yksinään vuodesta 1994 lähtien, joten perintöveron poistamisen myötä tehtävälle pitäisi löytää uusi jatkaja. Raportissa varallisuuserojen kiihtyvä kasvu nähdään perusteena perintöveron säilyttämiselle ja jopa veron progression kiristämiseksi.²¹³

²¹³ VM 51/2010, s. 197–199.

5. Johtopäätökset

Nykyinen oikeustila osittaisen perinnöstä ja testamentista luopumisen välillä sallii perintöverotuksessa tehokkaana osittaisen testamentista luopumisen. Osittaista perinnöstä luopumista taas pidetään aina tehottomana.

Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisutoiminnassa oleelliseksi kysymykseksi on noussut rajanveto perintö- ja testamenttisaantojen välillä tilanteissa, joissa omien perillisten hyväksi on tehty testamentti. Rajanveto näiden saantojen välillä menee siinä, onko testamenttisaantoa muokattu tarpeeksi suoraan lain nojalla tulevasta perintösaannosta. Tarpeeksi muokattuna testamenttisaantona voidaan pitää esimerkiksi sellaista testamenttia, josta löytyy sekä määräykset testamentinsaajan mahdollisuudesta ottaa testamentti vastaan käyttöoikeustestamenttina omistusoikeuden sijaan että määräykset tietyn omaisuuserän sisällyttämisestä tietyn perillisen osuuteen. Jos testamentilla ei ole ollut tarkoitus muuttaa perillisen perintökaaressa säädettyä oikeusasemaa, katsotaan saanto perintösaannoksi.

Veronkiertämismäärin soveltaminen osittaisten luopumisjärjestelyiden kohdalla ei ole tullut kysymykseen. Mahdollisuus tähän on kuitenkin olemassa, mutta oikeuskäytännön ja lainvalmisteluaineiston perusteella normin vaikutus halutaan pitää ennaltaehkäisevänä, eikä sitä liene tarkoituskaan soveltaa käytännössä. Veronkiertämismäärille on kuitenkin korkeimman hallinto-oikeuden osittaisia luopumisia koskevassa ratkaisukäytännössä haluttu antaa näkyvästi huomiota ja tällä tavoin ylläpitää normin ennaltaehkäisevää vaikutusta. Normin soveltamisala on tällä hetkellä epäselvä, minkä vuoksi ennakkoratkaisujen hakeminen suunnitelluista luopumisjärjestelyistä on järkevää.

Nykyistä oikeustilaa osittaisten luopumisten kohdalla on tarpeen muuttaa, koska hyvän verojärjestelmän tulisi olla yksinkertainen ja oikeudenmukainen. Verovelvollisten yhdenvertaisuus kärsii, kun verolainsäädännöstä ei löydy selkeää ja yhtenäistä pääsääntöä. Veropohjan repaleiseksi tekevät aukot lainsäädännössä

voivat vaarantaa koko perintö- ja lahjaveron säilymisen Suomessa. Testamentista ja perinnöstä osittain luopumisen erilaiselle kohtelulle ei ole enää vero-oikeudellisia eikä siviilioikeudellisia perusteita.

Muutosvaihtoehdot erilaisen kohtelun poistamiselle ovat:

- oikeustilan muuttaminen oikeuskäytännön kautta
- sekä osittaisen testamentista että perinnöstä luopumisen säätäminen verovelkasuhteen synnyttäväksi koko saantoon nähden
- tehokkaan osittaisen testamentista ja perinnöstä luopumisen mahdollistavan veronormin säätäminen
- perintö- ja lahjaveron poistaminen kokonaan

Osittaisen perinnöstä ja testamentista luopumisen erilainen verokohtelu ei ole ongelmana uusi, vaan se on tiedostettu jo hyvän aikaa. Mikään edellä esitetyistä muutosvaihtoehdoista ei ole varsinaisesti hyvä. Kaikki sisältävät reilusti huonoja puolia. Ehkäpä tämän vuoksi erilaisen verokohtelun poistamiselle ei ole tehty mitään. Ei ole löytynyt mitään yksiselitteisesti hyvää vaihtoehtoa tilanteen korjaamiseksi.

Kuitenkin, koska nykyinen tilanne, jossa testamenttisaantojen ja perintösaantojen osittaisia luopumisia käsitellään eri tavoilla, ei ole tyydyttävä, pitäisi asiaan saada muutos. Muutos tulisi tehdä lainsäädännön kautta, koska oikeuskäytännöllä tilanteen muuttaminen ei ole todennäköistä. Lainsäädännön kautta tapahtuvalla muutoksella voitaisiin poistaa oikeustilan monimutkaisuus. Verolainsäädännön selkeytys ja yksinkertaistaminen palvelisi verovelvollisia ja tätä kautta yhdenvertaisuus toteutuisi paremmin.

Lainsäädännöllä tapahtuvia muutosvaihtoehtoja erilaisen kohtelun poistamiseksi olisi kaksi. Voitaisiin säätää veronormi, joka tekisi molemmat osittaiset luopumiset tehottomiksi tai joka mahdollistaisi molemmat tehokkaina. Kumpikin vaihtoehto sisältää huonot puolensa. Tämän vuoksi näistä kahdesta vaihtoehdosta pitäisi päätyä siihen, joka on vähiten vahingollinen.

Molempien osittaisten luopumisten säätämistä tehokkaiksi puoltavat seuraavat asiat. Perintö- ja testamenttisaannot ovat samanarvoisia ja rinnakkaisia, ja perittävän ja perinnön- ja testamentinsaajan vapaata tahdonmuodostusta tulisi kunnioittaa. Vaihtoehto on oikeuskirjallisuudessa suosituin muutosehdotus. Vaihtoehdossa huonoa on verokertymän pienentyminen ja tätä kautta perintöverotuksen veropohjan repaleisuuden lisääntyminen, hallinnollisen työn lisääntyminen verotusta toimitettaessa sekä vain osittain toteutuva yhdenvertaisuus verovelvollisten välillä.

Molempien osittaisten luopumisten säätämistä tehottomaksi taas puoltavat seuraavat asiat. Perintöverotuksen veropohja olisi vaihtoehdon myötä laajempi ja verokertymä suurempi. Verovelvollisten välinen yhdenvertaisuus toteutuisi parhaiten, koska verolainsäädäntö yksinkertaistuisi ja verosuunnittelumahdollisuudet poistuisivat tältä osin. Vaihtoehdossa huonoa on se, ettei se kunnioita perittävän ja perinnön- ja testamentinsaajan vapaata tahdonmuodostusta. Lisäksi vaihtoehdossa on huonoa sen rajoittavuus ja joustamattomuus verovelvollisten silmissä.

Verolainsäädäntö on usein liian monimutkaista, mikä johtaa siihen, ettei kaikilla verovelvollisilla ole yhtäläisiä mahdollisuuksia selviytyä sen vaatimista toimista. Veron määrää voivat minimoida he, joilla on siihen tietotaitoa tai mahdollisuus palkata joku, jolta sitä löytyy. Tämä asettaa verovelvolliset eriarvoiseen asemaan eli yhdenvertaisuus ei toteudu. Laki ei ole kaikille samaa, kun toisilla on mahdollisuus löytää sieltä aukkoja, joilla voi hankkia etuja itselleen. Osittaisen testamentista luopumisen ja osittaisen perinnöstä luopumisen välinen erilainen kohtelu verotuksessa on juuri tällainen aukko. Se tulisi tukkia mahdollisimman pian.

Yhdenvertaisuuden toteutumattomuuden vuoksi molemmat osittaiset luopumiset tulisi säätää tehottomiksi. Olisi toivottavaa, että pienempi verorasitus jakautuisi tasaisesti kaikille, eikä vain heille, jotka ryhtyvät osittaisiin luopumisjärjestelyihin. Linnakankaan tekemässä listauksessa perintöveron huonoista puolista

joukosta löytyvät perintöveron laajat välttämismahdollisuudet, yhdenvertaisuuspuutteet, vähäinen tuotto ja verotuskustannukset. Näihin huonoihin puoliin voitaisiin osaltaan vaikuttaa säätämällä molemmat osittaiset luopumiset tehottomiksi.